

35-11726 Duplum
NSVL KOHTU RAHVAKOMISSARIAADI ÜLELIDU-
LINE JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTUJA
BIBLIOTEEK

Keelatud

B. J. ARSENJEV

**KOHTUISTUNG
KRIMINAALASJADES**

“RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“
TARTU 1941

Kohtuorganid on viimasel ajal täienenud uute kohtutegelastega, kel puudub veel vajalik vilumus kohtutöös.

Need seltsimehed vajavad igapäevast praktilist abi.

„Rahvakohtuniku ja Rahvakaasistuja Bibliotegi“ on ülesandeks täita lünka populaar-juriidilises kirjanduses. Biblioteek koosneb annetest, mis käsitlevad üksikuid küsimusi kriminaal-, tsiviil-, kohtu- ja teistest õiguse harudest.

NSVL KOHTU RAHVAKOMISSARIAADI ÜLELIIDU-
LINE JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTUJA
BIBLIOTEEK

B. J. ARSENJEV

Keelatud

KOHTUISTUNG KRIMINAALASJADES

TOIMETANUD I. T. GOLJAKOV

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“
TARTU 1941

Tõlgitud teose järgi: Г. Я. Арсеньев, «Судебное заседание по уголовным делам».

Tõlkija: R. Räägo.

9164
A-11726

Peatoimetaja **H. Krums**, Vastutav toimetaja R. Räägo.
Tehniline toimetaja J. Ots. Korrektor A. Sang. MB
nr. 1309. Ladumisele antud 18. I 1941. Trükkimisele antud
10. II 1941. Paberi formaat 73×103. ¹/₃₂. Laotihedus
27 906. Trükipoognaid 4,25. Autoripoognaid 2,96. Trüki-
koja tellim. nr. 20. Tiraaž 3000. Trükitud „Noor-Eesti“
trükikojas, Tartus, Kastani 38. 1941. Hind 1 rbl. 20 kop.

Г. Я. Арсеньев: «Судебное заседание по уголовным делам».
На эстонском языке. Эгосиздат «Научная Литература»,
Тарту.

I peatükk.

KRIMINAALKOHTU ISTUNGI POLIITILINE JA PROTSESSUAALNE TÄHTSUS.

Kriminaalkohtu istungil on suur poliitiline ja protsessuaalne tähtsus. Protsessi selles astmes lahendab kohus lõplikult asja, kontrollib kõiki asjas kogutud tõendeid, tutvub kogu uurimismaterjaliga ja langetab lõpliku otsuse kõige tähtsama küsimuse kohta, kas kodanik, kes anti kohtu alla, on süüdi või ei ole. Peale selle peab kohus lahendama teise, mitte vähem tähtsa küsimuse: millise karistuse alla langeb kohtualune tema süüdimõistmise korral?

Kuni kohtuistungini teadis kohtualuse uurimise aineks olevast tegevusest väga piiratud arv isikuid — prokurör, uurija, süüalune ise ja need tunnistajad, keda asjas üle kuulati. Kohtuistungil ulatub asi uurija ametiruumist väljapoole, ta saab teatavaks laiale hulgale ja tõmbab endale ühiskondliku huvi. Kohtus, töötajate juuresolekul, selgub kohtualuse tegevuse sotsiaalne ohtlikkus, näidatakse konkreetselt see kahju, mida tekitas kohtualune oma tegevusega üksikuile isikuile, ühiskondlikele või riiklikele organisatsioonidele. Kohtualuse kuritegevuse väljaselgitamine kohtuistungil tõstab laiade masside valvsustunnet, avaldab massidele kasvatavat mõju, sest nad näevad,

kui kahjulik on see tegevus meie sotsialistlikule üles-ehitusele, kuidas see rikub seadusega kindlaks määratud õiguskorda ja sotsialistliku ühiselu reegleid. Nii luuakse vajalikud tingimused, mis kaasa aitavad võitlusele kuritegevusega: töötajad õpivad riigivõimu poolt kehtima pandud õiguskorda hindama ja austama.

Sellest järgneb massides lugupidamise kasvamine nõukogude seaduste vastu, nende vankumatuse ja puutumatusse tunnustamine ning vajadus neid valjult tähele panna ja täita.

Kohus määrab kohtualusele karistuse. Kui see karistus on õiglane ja vastab sellele, mida kohtualune tegi, siis kutsub ta laialistes massides välja rahuldustunde ja lugupidamise nende organite vastu, kes teostavad võitlust kuritegevusega. Massid näevad, et millist kavalust kohtualune ka oleks tarvitanud, milliseid vahendeid ta ka oleks kasutanud riigivõimu organite petmiseks, ta on siiski avastatud, tema kuriteod on selgitatud, ta oli proletaarse kohtu ees ja kandis vajaliku karistuse. See kasvatab massides usaldust riigivõimu organite vastu, kellele on usaldatud nii üksikute kodanikkude kui ka terve riigi elu ja heaolu kaitse. See suurendab massides valvsust rahva-vaenlaste ja igasuguste kurjategijate ja sotsialistliku õiguskorra rikkujate vastu; kasvatab tunnet, et on tarvis aidata uurimisorganeid nende vastutusrikkas töös avastada kuritegusid ja kurjategijaid.

Kohtuistung toimub kindlas seaduse poolt määratud korras, mis tagab asjas eduka ja õige tõetsimise. See kord kaitseb kohtualuse õigusi, keda kohus üle kuulab ja kellele kohus võimaldab esitada enda kaitseks kõiki vajalikke materjale ja seletusi.

Seepärast tõuseb kohtuistungi tähtsus veel rohkem, sest ta kasvatab töötajais tähelepanelikku suhtumist inimese vastu, olgugi et see inimene istub süüpingis.

Kriminaalasjade kohtuliku arutuse suurt kasvatustlikku tähtsust on meie õpetajad korduvalt alla kriipsutanud. Lenin on reas mõtteavaldustes juhtinud tähelepanu tarvidusele anda kohtu arutada asju, et keskendada tähelepanu, mobiliseerida ühiskonda ja välja juurida neid või teisi eitavaid elunähtusi. On tuttav näit. Lenini kiri kohtu-rahvakomissar Kurskile 3. sept. 1921, kus ta nõudis mõningate viivitamise asjade kohtulikule arutamisele võtmist, süüdlaste häbiposti asetamist ajakirjanduses, valjult karistamist, valides rohkem väljapaistvad juhud ning tehes igast kohtumõistmisest poliitilise küsimuse (vt. Lenin, XXIX k., lk. 403). See Lenini näpunäide on täielises kooskõlas selle tähtsusega, mida ta omistas meie kohtule kui organile, kes kasvatab laiu masse, kui organile, milles need massid teevad läbi riigivalitsemise kooli.

Korduvalt toonitab kohtu suurt tähtsust seltsimees Stalin, kes nõuab igal pool nõukogude seaduste stabiliteeti, näidates, et nende seaduste täitmine on iga nõukogude kodaniku pühaks kohuseks.

See erakordselt suur poliitiline tähtsus, mida seltsimees Stalin omistab nõukogude kohtule, on fikseeritud suures Stalinlikus Konstitutsioonis, kus kohus on tõstetud enneolematule kõrgusele, kus kohtunikud on tunnistatud rippumatuteks ja alistatud ainult seadusele, kus on väljendatud kohtukorralduse vankumatud alused, mis esmakordselt inimkonna ajaloos muudavad meie kohtu tõeliselt rahvakohtuks ja

annavad talle reaalse võimaluse kaasa aidata kõige laiemate rahvakihtide ühiskondlik-poliitilisele kasvatamisele.

See kohtu tähtsaim ülesanne leidis väljenduse ka NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduses; selle seaduse § 3-st loeme:

„Kriminaalkaristuse vahendite kohaldamisel on nõukogude kohtu eesmärgiks kurjategijate karistamise kõrval ka nende parandamine ja ümberkasvatamine.

Kohus kasvatab kogu oma tegevusega NSVL kodanikke kodumaa- ja sotsialismitruuduse vaimus, nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumata täitmise, sotsialistlikku omandisse hoolitsevalt suhtumise, töödistsipliini, riiklikku ja ühiskondlikku kohusesse ausalt suhtumise ja sotsialistliku kooselu juhi-seist lugupidamise vaimus.“

Peale poliitilise tähenduse on kriminaalistungil suur protsessuaalne tähendus.

Uurimisel kogutakse materjal, mis on tarvilik ja küllaldane süüaluse kohtu alla andmiseks. Lõppsõna süü kohta kuulub kohtule. Kohtuistungil kontrollib ja täiendab ta kogutud materjale. Seda ei tee mitte üks isik, vaid kohtunike kolleegium, kes koosneb kolmest isikust, kellest kaks on rahvakaasistujad. Kõiki asjaolusid nende kogumis vastastades hindavad kohtunikud kogutud materjali oma siseveende kohaselt, mis tugineb sotsialistlikul õigustundel; nad kontrollivad kõiki uurimisorganite toiminguid ja vähemgi viimaste poolt tehtud seaduserike tuleb ilmsiks kohtu poolt teostataval kontrollil. See sunnib uurimisorganeid hoolikalt suhtuma süüaluse seaduslikesse õigustesse, valjult pidama kinni juhtnööri, et protsessi-

seadused pole mitte lihtsad tehnilised reeglid, mida võib arvestada „niipalju-kuipalju“, vaid et need seadused on hädavajalikud tingimused, mis kindlustavad õiguspärase sotsialistliku õigusemõistmise.

Iga protsessiseaduse alahindamine uurimisorganite poolt ja rāpakus nende täitmisel avaldab mõju uurimise täielikkusele, tuleb kohtuistungil avalikuks ja võib luua olukorra, et asja on võimatu otsustada.

Tāhtsad ja uurimisorganitele kohuslikud protsessiseadused omandavad erilise tāhtsuse kohtulikul asjaarutamisel, sest nad aitavad kohtul leida asjas parimat lahendust. Ūkski protsessiseaduse rikku mine ei saa jääda mõjumata kohtuotsuse õigsusele ja võib põhjustada otsuse muutmise teise astme kohtus. Seega õõnestatakse asja arutanud kohtu autoriteeti ja kohtuprotsessi poliitilist tähendust.

Kohtuistungi poliitiline ja protsessuaalne tāhtsus on niimoodi űksteisest lahutamatud. Kohtuistung kriminaalasjas omandab poliitilise tāhtsuse, kui kohus järgib protsessiseadusi; protsessiseadusi on võimalik tāpselt järgida siis, kui kohus minutikski ei lase silmast kriminaalasja kohtuliku arutamise poliitilist tāhtsust.

Selleks, et kriminaalasja kohtulik arutamine võiks űlaltāhendatud űlesannet tāita, ehitatakse ta teatavaile pōhimōtetele.

II peatűkk.

PōHIMōTTED, MILLELE ON RAJATUD KOHTUISTUNG.

Need pōhimōtted on järgmised: avalikkus, suulisus ja vahenditus, katkestamatus, vōistkondlikkus

võrd
ja poolte üheõiguslikkus, süüaluse õigus kaitsele ning tagamine, et süüalune võib esineda kohtus ja tutvuda asja materjalidega oma emakeeles.

Vaatleme neid põhimõtteid igäüht eraldi.

1. Avalikkus.

Avalikkuse all mõistetakse säärast kohtuistungi korraldust, kus kõik kohtu toimingud, välja arvatud otsuse tegemine, toimuvad lahtiselt, avalikult. Kohtuistungil võib viibida igäüks, kes soovib; ajakirjandus võib avaldada kohtuistungil aruande, ilma selleks eesistujalt luba küsimata.

Kodanlik protsess eraldab kaht avalikkuse liiki: avalikkus süüalusele ja avalikkus publikule. See tähendab, et võib olla juhtumeid, kus asja arutatakse mitteavalikult ka süüaluse suhtes, s. t. tema äraolekul. See põhimõte on täiesti võõras ja vastuvõtmatu nõukogude protsessile. Meil ei ole ega või olla olukorda, et asi leiaks arutamist süüaluse äraolekul. On õige, et meie seadus tunneb juhtumeid, kus süüalune ei tarvitse viibida oma asja arutamise juures, kuid need juhtumid on harvad erandid, millest räägime edaspidi. Avalikkusest rääkides peame meie silmas lah-tist asjaarutamist publiku ees, sest süüaluse ilmumine asjaarutamisele on kohuslik ja iseenesest mõistetav.

Meie kriminaalprotsessis, alates nõukogude koh-tute organiseerimise esimesest päevast, tunnistati kohtuistungite avalikkus põhireeglik, mille rikkumist peeti alati jämedaks revolutsioonilise seadus-pärasuse rikkumiseks. NSVL ja liiduvabariikide Kohtukorralduse aluste § 14 tegi selle põhimõtte

kohuslikuks kõigile Nõukogude Liidu territooriumil tegutsevaile kohtuile ja ükski kohalik seadusandlus ei saanud seda üleliidulist seadust muuta.

Meie kohtuistungi säärane organisatsioon on täiesti arusaadav ja kõigiti kooskõlas nõukogude kohtu ülesannetega. Teostada seda suurt kasvatuslikku osa, mis kuulub tema ülesannetesse, saab nõukogude kohus ainult tänu sellele, et kriminaalasjade arutamine toimub laiade hulkade silma all.

Seejärel on suur Stalinlik Konstitutsioon muutnud selle protsessinormi konstitutsiooni normiks, määrates § 111, et „asjaarutamine kõigis NSVL kohtutes on avalik, kuivõrd seadus ei ole teinud erandeid...“ Sellele Konstitutsiooni nõudele rajaneb NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 8, mis võeti vastu Liidu Ülemnõukogu teise istungjärgu poolt.

Seejärel tuleb omaks võtta järgmised reeglid:

1) kõiki kriminaalasju tuleb arutada süüaluse juuresolekul;

2) kõiki kriminaalasju arutatakse avalikult, kuivõrd seaduses ei ole ette nähtud erandeid, — s. t. et ainult neid asju võib arutada kinniste uste taga, mis on seaduses eriliselt märgitud.

Millised on need asjad?

VNFSV KrPK § 19 ja teiste liiduvabariikide KrPK vastavad paragraafid annavad sellele küsimusele tühjendava vastuse. Juhtumid, kus asja võib arutada mitteavalikult, on seaduses täpselt märgitud. Need on esiteks asjad, kus on vaja kaitsta sõjaväelist, diplomaatilist või riiklikku saladust ja teiseks seksuaalkuriteod. Neil kordadel peab kohus koostama

motiveeritud määruse ja täpselt ära näitama, mis alustel peab ta tarvilikuks arutada asja kinniste uste taga. Seejuures on kohus õigustatud tunnistama istungit kinniseks terveks arutamise ajaks või üksikute toimingute sooritamiseks. Kuid ka neil kordadel, kui asja arutatakse kinniste uste taga, kuulutatakse otsus avalikult. Peale nende erandite peab silmas pidama, et lapsi kuni 14 a. vanuseni ei lasta istungisaali, kuid selles asjas ei ole kohtualuseiks, kannatanuiks või tunnistajaiks. Selle keelu põhjused on selged ega vaja enam selgitamist. Näeme siis, et asja arutamise avalikkus on meie kriminaalprotsessis teostatud väga laiaulatuslikult, sellest kõrvalekaldumised on lubatud ainult erandjuhtumitel ja need peavad olema hoolikalt põhjustatud.

Teiseks kohtuistungi põhimõtteks on:

2. Suulisus ja vahenditus. (VNFSV KrPK § 292—298 ja 319.)

Nende põhimõtete sisu seisab järgmises. Kohus ei pea rahulduma uurimisel kogutud tõenditega. Ta peab iseseisvalt neid tõendeid kontrollima ja hindama. Uuriija on tunnistajad üle kuulanud: nende öeldised on kantud ülekuulamisprotokolli; asitõendeid on uurimisel vaadeldud ja protokollis üksikasjaliselt kirjeldatud; ekspertiis on oma arvamuse kirjalikult annud.

Kas on need andmed küllaldased? Kas vabastavad nad kohut tarvidusest veel kord küsitella tunnistajaid, vaadelda asitõendeid ja ära kuulata eksperte? Ei vabasta, sest säärane mittekriitiline suhtumine uuri-

misel kogutud tõenditesse muudab kohtu passiivseks organiks, sunnib teda uurimismaterjale pimesi usaldama. Seadus nõuab aga, et kohus rajaks oma otsuse asjas olevatele ja uuesti kogutud andmetele, mis on kohtuistungil läbi vaadatud. Kohtunik peab oma silmaga nägema tunnistajat ja eksperte, oma kõrvaga kuulma nende seletusi, oma kätega katsuma asjas olevaid asitõendeid. Ainult niiviisi ilmestuvad kõik asjas olevad tõendid kõiges omas selguses, jõus ja tähtsuses ning annavad kohtunikele võimaluse kujundada neist otsuse tegemiseks vajalikku õiget arvamust. Sellest seaduse algnõue: kõik tõendid tuleb suuliselt kontrollida, kasutades tunnistajate uurimisel antud öeldisi ainult erandjuhtudel, ja nimelt siis, kui on vajadus kindlaks teha vastuolu tunnistaja öeldise vahel kohtus ja ta öeldise vahel uurimisel või tunnistaja vabandavail põhjustel kohtuistungile ilmumata jäämise puhul.

See, mis on öeldud tunnistajate öeldiste kohta, maksab ka kõigi tõendite kohta. Tuleb püüda juhtida asja kohtulikku arutamist peamiselt suuliste öeldiste najal. See reegel on tähtis esiteks seepärast, et säärase asjaajamise juures süüalune saab võimaluse aktiivselt osa võtta kõikide asjaolude kontrollimisest, ja teiseks seepärast, et asja pealtkuulajad võiksid kriitiliselt suhtuda asjas kogutud tõenditesse ja teadlikult kontrollida neile tõendeile kohtu poolt antud hinnangu õigsust. Seetõttu omandab kohtuotsus suurema veenvuse; kohtu ja ühiskonna vahel kujuneb tihe side, mis on nii tähtis meie kohtunikele, kes on valitud

rahva poolt ja kes rahva huvides teostavad õigusemõistmist.

Tihedas seoses selle põhimõttega on järgmine:

3. Protsessi katkestamatus. (VNFSV KrPK § 258.)

Katkestamatuse põhimõte nõuab, et iga kriminaal-
asja tuleb arutada katkestamatult.

Ei tohi olla säärast olukorda, et asi alatakse, aru-
tatakse teda mõni aeg, lükatakse siis arutamine päe-
vaks-paariks edasi, ja asi jätkuks siis jälle sellest,
millele kohus enne vaheaega peatuma jäi. Ei tohi olla
ka säärast olukorda, et ühel istungil kuulatakse üle
mõned tunnistajad, vaadeldakse asitõendeid, siis aga
lükatakse asjaarutamine määramata ajaks edasi ja
juba kord üle kuulatud tunnistajad ei kuulu enam
küsitlemisele.

Lubamatu on ka säärane juhtum, kus kohtulik
asjaarutamine mõnel põhjusel katkestati ja kohus
vaheajal kuulab teist asja, siis aga tuleb jälle katkes-
tatud asja juurde tagasi.

On kerge aru saada, et kõik need juhtumid riku-
vad kõige jämedamal kujul vahendituse põhimõtet,
sest kohtunikult võetakse võimalus kujundada üht-
last, terviklikku ja täielikku muljet asjas kogutud
tõenditest. Vastuvaidlematu on ka see, et meie poolt
märgitud juhtumitel asjas kogutud tõendid unune-
vad, sulavad teistega kokku ja kohtunikul ei saa kuju-
neda asjast selget ettekujutust. Samal määral on
lubamatu ka säärane kord, kus asjaarutamise kestel
ühed kohtunikud teistega asendatakse.

Näitena toome järgmise juhtumi. Kriminaalasi algas, kohtukoosseisus oli rahvakohtunik ja kaks rahvakaasistujat. Asja arutamise kestel haigestus üks neist kohtunikest. Kuidas asjaga toimetada? Kas ei võiks kutsuda teist kaasistujat, kui haigestus kaasistuja, või teist kohtunikku, kui haigestus eesistuja, ja jätkata asja sellest, millel ta katkestati? Ei või. Uus kohtunik, kes asjasse astus, pole kõigi enne teda läbi vaadatud tõendite kontrollimisest vahenditult osa võtnud. Ta võib muidugi tutvuda kõigi nende andmetega kohtuistungis protokollis kaudu, teda võivad viia asja kurssi teised kohtunikud, kuid see kõik on jäme vahendituse põhimõtte rikkumine. Toodud juhtumil tuleb toimida järgmiselt: asja arutamine algab uues koosseisus algusest peale, et uuesti asja astunud kohtunik saaks kõiki asjaolusid isiklikult kontrollida. Samal põhjusel soovitatakse keerulistes asjades, mille arutamine kestab mitu päeva, pidada kohtukoosseisus tagavara-kaasistujaid. Nemed asendavad haiguse korral väljalangenuid, ja et nad on kohal kogu istungi kestuse ajal, siis ei põhjusta mõne kohtuliikme väljalangemine asja uuendamist algusest peale.

Lähtudes sellest põhimõttest on valjult keelatud ka säärased juhtumid, mis kohtupraktikas vahel aset leiavad: kohus arutab läbi mitu asja, eraldi igäihe kohta otsust ei kuuluta, läheb pärast kogu kohtuistungis lõpulejõudmist nõupidamistuppa ja koostab otsused kõigis arutatud asjus. Ei ole raske näha, millist kahju tekitab vahendituse põhimõtte rikkumine. Kohtunikud ei aruta kohe iga asja tõendeid eraldi; nende värsked muljed asjast tuhminevad, segunedes teise asja muljetega; kaovad iseloomulikud iseärasused, millest osalt oleneb süüküsimuse või karistuse

määra lahendamine; otsust tehes puudub kohtunikul selge kujutus süüaluse isiksusest, ülekuulatud tunnistajaist. Kohus kobab pimeduses, elavate inimeste asemel mööduvad ähmased varjud... Seepärast leiamegi VNFSV KrPK § 258 ja teiste liiduvabariikide KrPK-de vastavais paragraafides järgmise kategoorilise nõudmise:

„Kohtuistung peab igas asjas kestma katkestamatult, välja arvatud puhkuseks määratud aeg. Teiste asjade arutamine vahepeal, enne alustatud asja arutamise lõpetamist, on keelatud.“

4. Võistkondlikkus ja poolte üheõiguslus.

(VNFSV KrPK § 272, 273, 277, 278.)

Nende põhimõtete all mõistetakse säärast protsessi korraldust, kus kahel üheõiguslikul poolel — süüalusel ja süüdistajal — on ühesugused õigused terve kohtuliku asjaarutamise kestel. Need õigused on järgmised: 1) iga pool võib näidata sellele asjaarutamise korrale, mida ta peab enda kohta kõige paremaks ja otstarbekamaks; 2) iga pool võib esitada mitmesuguseid taotlusi ja avaldada taandusi kohtunike ja sekretäri vastu; 3) esitada neid või teisi tõendeid, millel poole arvates on oluline tähtsus teatud väidete kindlakstegemisel; 4) iga pool võtab aktiivselt osa iga tõendi läbiarutamisest; 5) iga pool on õigustatud esitama oma väiteid iga tõendi kohta ja 6) pärast kohtulikku uurimist osa võtma vaidlustest.

Kõik taotlused lahendab kohus, temast oleneb, kas nõustuda või mitte nõustuda poole arvamusega ühes või teises küsimuses, mis tekib kohtuistungil, kuid ühtegi lahendust, mis puudutab asjaajamist ja tõendite kontrolli, ei võita teha ilma poolte arvamust ära kuulamata.

Pooltel on suur initsiatiiviõigus kõigi asjaolude väljaselgitamisel. Iga poolte nende õiguste kärpimine protsessis on jäme revolutsioonilise seaduslikkuse rikkumine.

Poolte võistkondlikkus leiab oma täie rakenduse esmakordselt kohtulikult asjaarutamisel, sest uurimisel ja kohtu alla andmise astmel ei anta süüalusele suuri õigusi. Selles seisab üks kohtuliku asjaarutamise iseloomulikest iseärasustest. Ta täidetakse, tänu võistkondlikkuse põhimõttele, elava sisuga; iga tõend võetakse mitmekülgselt selgitamisele ja omandab selge iseloomu; pidev võistlus poolte vahel, kes esitavad kohtule tihti vastukäivaid hinnanguid kogutud tõendite suhtes, annab kohtule võimaluse paremini asjas selgusele jõuda, kujundada õiget vaatekohta iga tõendi jaoks eraldi ja nende kogumi kohta ja hoiab kohut ühekülgsusest, millesse ta mõnikord võib sattuda.

Võistkondlikkuse põhimõtte võibki protsessis leida oma täie väljenduse, kui mõlemad pooled on üheväärsed, kui nende õigused on võrdsed.

Seal, kus puudub poolte üheõiguslus, ei või olla juttugi võistkondlikkuse teostamisest. Seal muutub süüalune õigusteta olendiks, kelle üle uurimis- ja kohtu-organid irvitavad. Teda süüdistatakse, kuid talle ei anta võimalust ennast kaitsta. Teda ei kuu-

lata üle, vaid piinatakse, tema seletusi ei arvestata, vaid teda pekstakse. Säärane on süüaluse seisukord fašistlikus protsessis.

Meie kriminaalprotsess on ehitatud laialisele sotsialistliku demokratismi alusele. Seepärast on võistkondlikkuse põhimõtte kohtuistungil läbi viidud järjekindlalt ja väljaarendatult ning pooled kasutavad kohtus täiesti ühesuguseid protsessuaalseid õigusi.

Meie kohtutegelased pidagu meeles, et võistkondlikkuse ja poolte üheõigusluse põhimõttest kinnipidamine kohtuistungil on üheks vägevamaks vahendiks, mille abil kohus teostab meie maal õigusemõistmist.

5. Süüalusele kaitseõiguse tagamine. (NSVL Konstitutsiooni § 111 ja NSVL Kohtukorralduse seaduse § 8.)

Me selgitasime juba, et kohtulik asjaarutamine kriminaalasjus on meil ehitatud poolte üheõiguslusele. Meie protsessiõigus läheb kaugemale ja räägib eraldi süüaluse õigusest kaitsele. See meie protsessiõiguse seisukoht on selge väljenduse leidnud suures Stalini-likus Konstitutsioonis, mis oma 111. paragraafis määrab, et kohus tagab süüalusele kaitseõiguse.

Sõna „kaitse“ all mõistetakse kriminaalprotsessis mitte üksi süüaluse õigust omada kaitsjat; süüalusele kaitseõiguse tagamist tuleb mõista tunduvalt laiemalt. Õigus omada kaitsjat moodustab ainult osa mõistest „süüalusele kaitseõiguse tagamine“. Kaitse all tuleb mõista kogu nende õiguste kogumit, mida seadus süüalusele an-

nab ja mida peavad kaitsma kohus, uurimisorganid ja prokuratuur, vaatamata sellele, kas süüalusel on kaitsja või ei ole.

Mida laiemad on need õigused, mida kasutab kodanik antud riigis üldse, seda laiemad on need õigused, mida seadus annab süüalusele. Piiramatult ainuvalitsuse riigis, kus inimest ei peetud kodanikuks, vaid ainult „alamaks“, kus seaduse moodustasid ametniku äranägemine ja omavoli, seal oli süüalune ainult protsessi objektiks, teda piinati, temalt pinniti välja süütunnistus, ja on loomulik, et süüalusel ei olnud seal mingisuguseid õigusi. Kodanlik-demokraatlikes riikides, näit. Inglismaal, Prantsusmaal, Põhja-Ameerika Ühendriikides, kehtib vormiliselt küll kõikide üheõiguslus seaduse ees, kuid see õigus on väljendatud ainult sõnades, — tegelikult muutub ta töötajaile paljaks kõlaks: süüalune asetatakse säärasesse seisundisse, kus tal puudub võimalus oma õigust teostada.

Protsessid, mis aset leidsid kodanlikes kohtutes, millest teatasid ajalehed, võivad seda väidet küllaldaselt valgustada. Tuletame meelde Sacco ja Vanzetti protsessi, Tomas Mooney protsessi, ja me saame selge kujutluse, missuguse valega on meil tegemist süüaluse õiguste tagatiste puhul kodanlik-demokraatlikes maades. Eriti teravalt paistab fašistlikes riikides silma seos, mis on riikliku korra ja süüaluse seisundi vahel kohtus.

Olles oma olemuselt verine terror kogu töötava rahva vastu, organiseerib Saksa, Itaalia, Jaapani ja teiste fašistlike maade riiklik kord säärast varjamatut terrorit ka süüaluse vastu, kes on sattunud fašistlike

timukate kätte. Seal ei kuulata süüalust üle kohtus, vaid teda piinatakse piinakambris; kohtusse jõuab vähe asju, ja need, mis jõuavad, arutatakse kinniselt, ilma ühiskonna kontrollita, fašistlikest organisatsioonidest spetsiaalselt välja valitud „ustavate“ ametnike poolt, ilma kaitseta, ilma süüaluse edasikaebamise õigusega, väga sageli ilma kontrollimata tõendeid, mida politsei on meisterdanud. Säärastes „kohututes“ on süüalune kaitsetu olend, kelle kallal fašistliku õigusmõistmise kuritegelised jõugud kättemaksimist teostavad.

Ainult üks riik maailmas — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit — muutis konstitutsiooniliseks seaduseks kohtu kohuse tagada süüalusele kaitseõigust, vaatamata sellele, kas antud süüalusel on kaitsja või ei ole.

Kohtu kohused süüalusele kaitseõiguse tagamisel on järgmised:

- 1) Süüalune peab õigeaegselt kätte saama süüdistuskokkuvõtte ja saama tõelise võimaluse asjaga tutvumiseks;
- 2) süüalusele tuleb nimetada kaitsja neil kordadel, kui süüalune seda palus ja ta endale kaitsjat valida ei saanud;
- 3) süüalusele tuleb kohtuistungil kindlustada kõik need õigused, mida seadus temale annab võistkondlikkuse põhimõtte alusel;
- 4) süüalune peab saama võimaluse esineda enda kaitseks kõnega, kui tal ei ole kaitsjat, ja tarvitada viimast sõna, vaatamata sellele, kas tal on kaitsja või ei ole;
- 5) pärast süüdimõistva otsuse tegemist tuleb süüalusele ära seletada tema õigus edasi kaevata ja edasikaebamiskord.

Nende nõudmiste vali täitmine on vajalikuks tingimuseks õige otsuse tegemisel; nende tingimuste

täitmatajätmine on üheks ajendiks, mis toob kaasa otsuse tühistamise.

Kohtunikud peavad teadma, et kohtuliku asja-arutamise selle põhimõtte rikkumine on suure Stalinliku Konstitutsiooni rikkumine, jäme sotsialistliku õigusemõistmise aluste moonutamine ja sotsialistliku seaduslikkuse rikkumine.

Suure rahvaste juhi seltsimees Stalini üleskutse suhtuda erksalt ja tähelepanelikult inimesesse peab läbi imbutama terve meie kriminaalprotsessi, eriti aga kohtuistung. Kõige valjem süüalusele kaitseõigust kindlustavate seaduste austamine kehastab praktikas seda juhi üleskutset.

6. Süüalusele kohtus esinemise ja asja materjalidega oma emakeeles tutvumise tagamine.

(NSVL Konstitutsiooni § 110, NSVL Kohtukorralduse seaduse § 7, VNFSV KrPK § 241.)

Vahenditus seoses kohtu kohustusega tagada süüalusele kaitseõigus seisab teine mitte vähem tähtis põhimõte — tagada süüalusele õigus esineda kohtus ja tutvuda asja materjalidega oma emakeeles. Ainult selle põhimõtte austamise korral võib süüalune kasutada neid õigusi, mida seadus talle annab. Muidu muutuvad need õigused talle paljaks kõlaks, — kohtus arutatakse tema asja, tunnistajad räägivad temast aga süüalune ei tea ega mõista, mida nad räägivad, mis on kirjutatud toimikus leiduvais roketes protokollides.

Täielikus kooskõlas leninliku-stalinliku rahvus-

poliitika põhimõtetega on Stalinlikus Konstitutsioonis kindlaks määratud järgmine põhimõte: „Kohtupidamine toimub liidu- või autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles, kusjuures isikuile, kes seda keelt ei oska, tagatakse täielik tutvumine asja materjalidega tõlgi kaudu, samuti ka õigus esineda kohtus oma emakeeles“ (§ 110).

Need Konstitutsiooni nõuded panevad kohtule väga suured kohustused. Juba kohtu alla andmise astmes, olles välja selgitanud, et süüalune ei valda keelt, milles tuleb asja arutamine, peab kohus kutsuma tõlgi, teatama sellest süüalusele ja temale selgitama, et ta on õigustatud tõlgi kaudu asjaga tutvuma. Süüdistuskokkuvõtte tuleb süüalusele kätte anda tõlgituna tema emakeelde; süüalune on õigustatud paluma kohut tõlkida temale arusaadavasse keelde üht või teist uurimisel ülesmääratud öeldist. Säärane taotlus tuleb kohuslikult rahuldada ja tõlkimisega seotud kulud peab kohus arvama asja üldiste kohtukulude hulka. Süüalusele tuleb muretseda tõlk ka kohtuistungile. Kogu asja menetlus peab süüaluse suhtes toimuma nii, et tal oleks võimalus aktiivselt asjast osa võtta. Kohtunikud peavad erilise tähelepanuga suhtuma sesse protsessuaalsesse momendisse, sest iga selle eeskirja alahindamine, iga hooletult sesse suhtumine on süüaluse õiguste kärpimine.

Oleme tutvunud nende põhimõtetega, millele on ehitatud kohtuistung kriminaalasjas. Nüüd peame välja selgitama need tingimused, mida kohus peab silmas pidama, et kindlustada kohtuistungis õiget toimumist. Nendest järgmises peatükis.

III peatükk.

KOHTUISTUNGI KORRAPÄRASE TOIMU- MISE KINDLUSTAMISEKS VAJALIKUD TINGIMUSED.

Kui asi on ettevalmistavast (korraldavast) istungist läbi käinud ja süüalune kohtu alla antud, peab kohtunik sooritama toimingud kohtuistungi korrapäraseks teostumiseks. Need toimingud on järgmised: 1) asja arutamisele määramine, 2) süüalusele süüdistuskokkuvõtte ära kirja kätteandmine, 3) poolte taotluste lahendamine, 4) kaitsja määramine, ja 5) poolte, nende esindajate, tunnistajate ja ekspertide kohtusse kutsumise korraldamine.

Vaatleme iga toimingut eraldi.

1. Asja arutamisele määramine. (VNFSV KrPK § 242.)

Põhimõte, mida peab kohus sellel juhtumil silmas pidama, on järgmine: asja saabumisest kohtusse kuni selle arutamiseni peab mööduma võimalikult vähe aega.

Peab silmas pidama, et mida hiljem sündmuse momendist arvates asja arutamine toimub, seda raskem on kohtuistungil asjaolude väljaselgitamine. Põhjus on arusaadav. Ühed tunnistajad on ära sõitnud; teised on sündmuse üksikasjad unustanud ja terve asi on kaotanud ühiskondliku tähtsuse. Seepärast määrab seadus asja arutamiseks kindlad tähtajad. VNFSV KrPK § 242 väljendab selle nõudmise järgmiselt: „Kohus peab sissetulnud asja lahendama hiljemalt

kahe nädala jooksul arvates asja saamisest, kui aga asi on antud ettevalmistavale istungile, siis hiljemalt ühe kuu jooksul.“ Need on äärmised tähtajad ega ole sugugi tarvis nende kätte jõudmist oodata. Kui on võimalus asja arutada (ilma ohuta, et pooled kutseid kätte ei saa) enne neid tähtaegu, võib seda ainult tervitada.

2. Süüalusele süüdistuskokkuvõtte
ärakirja kätteandmine.
(VNFSV KrPK § 235.)

Ühes asja arutamisele määramisega peab kohus korraldama süüdistuskokkuvõtte ärakirja kätteandmise süüalusele. VNFSV KrPK § 235 põhjal peab kätteandmine toimuma vähemalt kolm päeva enne asjaarutamise algust. See nõue on kategooriline ja mingeid kõrvalekaldumisi sellest ei lubata. Õieti talitab see kohus, kes seda tähtaega pikendab, sest see pikendamine võimaldab süüalusel asjaga paremini tutvuda; igasugused kohtu katsed seda tähtaega lühendada on jämedad seaduserikkumised. Seejuures tuleb silmas pidada, et süüdistuskokkuvõtte kätteandmise tähtaja tõendiks ei ole mitte märkus kohtuaktis ärakirja saatmise üle, vaid süüaluse allkiri süüdistuskokkuvõtte ärakirja kättesaamise aja kohta. Et ei tekiks mingeid arusaamatusi, peab silmas pidama järgmist korda: süüdistuskokkuvõtte kätteandmiseks tuleb süüalune kutsuda kohtusse, kui ta viibib vabaduses; vahi all viibivale süüalusele antakse ärakiri kätte kinnipidamisasutises. Mõlemal korral on süüdistuskokkuvõtte ärakirja kätteandmise

kohta tarvis võtta allkiri; selles allkirjas peab täpselt olema märgitud süüdistuskokkuvõtte kätteandmise kellaaeg, kuupäev, kuu, aasta ja koht.

3. Poolte taotluste lahendamine. (VNFSV KrPK § 239.)

Tavaliselt lahendatakse mitmesugused poolte taotlused ettevalmistaval (korraldaval) istungil. Kuid võib olla juhtumeid, kus need taotlused saabuvad kohusse alles pärast istungit. Need taotlused võivad olla mitmesugused: võidakse paluda uute tunnistajate kutsumist, ekspertiisi määramist, nõuda välja dokumente jne. Et kohus ei või neid taotlusi jätta rahuldamata põhjusel, et nad on esitatud hilja, seepärast peab kohtunik lahendama nad isiklikult, kuivõrra nende kohtus lahendamine võib põhjustada asja edasilükkamist põhjusel, et taotluse kohene lahendamine osutub võimatuks (aeg, mis vajaline dokumentide muretsemiseks, uute väljakutsutud tunnistajate ilmumiseks jne.).

4. Kaitsja määramine. (VNFSV KrPK § 55, 239 ja 251.)

Meie seadus tunneb juhtumeid, kus kaitsja nimetamine on kohtule kohuslik, vaatamata sellele, kas süüalune seda palub või ei palu. Need juhtumid on järgmised: a) asjus, kus esineb süüdistaja (kuid süüaluse loobumine kaitses ei takista süüdistaja osavõttu); b) alaealiste asjus; c) tummade, kurtide ja üldse isikute asjus, kes füüsiliste puuduste tõttu ei ole

võimelised õieti tajuma üht või teist sündmust. Kõigil teistel juhtudel kohus lubab selle kaitsja, keda süüalune valis, või nimetab temale kaitsja ise, kui seda palub süüalune. Kahele või rohkemale kohtualusele ühes ja samas asjas võib nimetada ühise kaitsja ainult sellel korral, kui ühe kaitse ei käi teise kaitse huvide vastu. Vastasel korral tuleb igale kohtualusele kohuslikult nimetada oma kaitsja. Kaitse nimetamiseks seaduse poolt seatud reeglid on kohtule kohuslikud; nende reeglite rikkumine põhjustab igal tingimusel otsuse tühistamise.

Kui tekib tarvidus kaitsja või kaitsjate nimetamiseks, saadab kohtunik sellekohase nõudmise kaitsjate kolleegiumile, kellele see nõudmine on kohuslik ja kuulub vaidlematult täitmisele. Kaitsja nimetamise või lubamise momendist peale omandab viimane õiguse kokku saada süüalusega, kes viibib vahi all; selleks annab kohus kaitsjale orderi, mis kokkusaamist õigustab. Peale selle on kaitsja ise või koos süüalusega õigustatud tutvuma toimikuga ja tegema talle vajalikke väljakirjutusi.

5. Poolte, nende esindajate, tunnistajate ja ekspertide kohtusse-kutsu-
mise korraldus.

(VNFSV KrPK § 239.)

Pärast asja arutamisele-määramist teeb kohtunik korralduse saata kutsed kõigile asjast-osavõtjaile: süüalusele, süüdistajale, tsviilhagejale, ekspertidele ja tunnistajaile. Kutsed tuleb saata arvestades, et nad jõuaksid kätte mitu päeva enne asja arutamist.

See on vajalik kahel põhjusel, esiteks selleks, et nime-
tatud isik võiks vabaneda tööst seksipäevaks, millal
ta kohtusse kutsutakse, ja teiseks selleks, et kohtusse
võiksid tagasi jõuda kutsete teised eksemplarid.
Nende kättesaamine annab kohtule võimaluse kind-
laks teha, kas kutse on kätte antud või mitte; nagu
alamal näeme, on see aga väga tähtis, et lahendada
küsimust, kas asja on võimalik arutada.

Pärast kõige loeteldu sooritamist ei või kohtunik
veel arvata, et ta on kõik teinud selleks, et kindlus-
tada istungi korrapärast toimumist. Jäeb järele rida
vajalikke toiminguid, mis ei ole seaduses reglemen-
teeritud, kuid millised on väga tähtsad, mille edu-
kast täitmisest kahtlemata oleneb ka kohtuistungil
korrapärane käik. Nende toimingute hulka kuu-
luvad:

a) Hoolikas asjaga tutvumine. Ei ole
kahtlust, et kohtunik tutvub asjaga enne selle ette-
valmistavale (korraldavale) istungile viimist; kuid
asja ettevalmistaval ja kohtuistungil arutamise vahet
võib olla mitu päeva; selle aja kestel on kohtunik
arutanud muid asju ja antud asja olustik võib olla ta
mälus tuhmunud. Seepärast on vaja asja arutamise
eel ja, kui aeg seda lubab, kaks-kolm päeva enne aru-
tamist hoolikalt asja uurida, tutvuda kõigi tunnista-
jate öeldistega, läbi lugeda läbiotsimise ja väljavõt-
mise protokollid, läbi vaadata asja kohta olevad doku-
mendid, tungida ekspertiisi arvamusse, kui see on ole-
mas. Erilise hoolega peab kohtunik tutvuma süü-
aluse seletustega ja tema taotlustega. Asjaga tutvum-
des tuleb, kuigi lühidalt, üles märkida need küsimu-
sed, mis kohtunikul asja lugedes kerkisid.

Säärane mitmekülgne tutvumine asjaga on dik-

teeritud sellest tähtsast ja vastutusrikkast osast, mis on täita kohtunikul — kohtuistungis eesistujal. Tema juhib kohtuistungis käiku, kõrvaldab kohtulikust uurimisest ja poolte vaidlustest kõik selle, millel ei ole sidet arutatava asjaga, tema peale on pandud kohustus juhtida kohtulikku uurimist nii, et kõige paremini leida asjas tõde ja et protsess oma tervikus lahendaks tema ette seatud poliitilised ülesanded.

On selge, et kõiki neid ülesandeid saab kohtunik täita ainult siis, kui ta asja hästi tundma õpib.

b) Rahvakaasistujate väljakutsumine. Kohtunik peab õigeaegselt välja kutsuma rahvakaasistujad. Me kriipsutame alla „õigeaegselt“, sest võib juhtuda, et need rahvakaasistujad, kes on märgitud lähemas järjekorras, ei saa istungile ilmuda. Et mitte asja sellel põhjusel edasi lükata, tuleb rahvakaasistujad kutsuda õigeaegselt.

Peale selle on rahvakaasistujate õigeaegne väljakutsumine vajalik ka seepärast, et ka rahvakaasistujad peavad asjaga tutvuma.

Rahvakaasistujailt ei ole tarvis nõuda, et nad tingimata ise asjaga tutvuksid; rahvakohtunik on kohustatud neid asjaga tutvustama ja juhtima tähelepanu selles leiduvatele iseärasustele. Ainult sellel juhtumil saavad nad olla aktiivseiks kohtuistungis osalisteks ja täita neid kõrgeid ülesandeid, mis seadus neile peale paneb ja mida neile usaldasid nende valijad.

Hoolikas asja ettevalmistus tagab, et kohtuistung toimeta vajalikult täieliku kohtuliku uurimise ja et kohtunikud langetavad asjas õige otsuse.

Tutvunud asjaga, hoolitsenud asjast osavõtjate õigeaegse väljakutsumise eest, tutvustanud rahva-

kaasistujaid asjaga, hoolitsenud selle eest, et ruum, kus kohtuistung aset leiab, oleks tarvilikult korda seatud, et protokoll koostamiseks tulevasel istungil oleks varutud sekretär, võib kohtunik lugeda, et tema poolt on tarvitusele võetud kõik abinõud kohtuistungi õigeks korraldamiseks.

IV peatükk.

KOHTUISTUNGI JAOTUS.

Kohtuistung peab toimuma ühtlase ja kindla plaani järgi, mis kõige paremini tagab asjas tõe leidmise. Sel otstarbel peab protsess alates kohtuistungi avamisest kuni viimase momendini — kohtu lahkumiseni nõupidamistuppa — liikuma selgelt ja kindla-piiriliselt. Kohtulik asjaarutamine peab arenema kindlas järjekorras, et iga järgnev tegevus oleks eel-mise arendamiseks, põhineks sellel ja oleks sellest tingitud, protsessi kõik osad oma kogumis peavad kaasa aitama toimunud kuriteo selgitamiseks kõigis tema üksikasjus ja iseloomulikes joontes. Selle teos-tamiseks jaguneb kohtuistung igas asjas seaduse poolt määratud osadesse (staadiumidesse, faasidesse). Need osad on järgmised: 1) ettevalmistav staadium ehk kohtuistungi avamine, 2) kohtulik uurimine, 3) poolte vaidlused, 4) kohtualuse viimane sõna, 5) otsuse tege-mine ja 6) otsuse kuulutamine.

Kohtuistungi käigu paremaks tundmaõppimiseks vaatleme igat perioodi eraldi.

1. Ettevalmistav staadium. (VNFSV KrPK §-d 262—279.)

Selle staadiumi otstarbeks on lahendada küsimus, kas on võimalik asja arutada, sooritada kõik ettevalmistavad toimingud, mis on vajalikud asjaarutamise normaalseks arenemiseks.

Ettevalmistav staadium algab sellega, et eesistuja, veendunud, et kohtunikud ja sekretär on kohal ja et kohtualune on juhitud istungisaali, avab istungi ja kuulutab, missugune asi tuleb arutusele.

On erakordselt tähtis avada istung just sel kellaajal, mis oli märgitud kohtukutses. Täiesti lubamatu on olukord, kus pooled, tunnistajad ja eksperdid kulutavad palju aega asjaarutamise ootamiseks.

Aega tuleb säästa, distsipliiniga oleku vastu tuleb võidelda, kohus peab esimeses järjekorras andma eeskujule valjule ja täpsele töö organiseerimisele.

Kui ühele istungile on määratud mitu asja, tuleb neid nii korraldada, et kohtussekutsitud kaotaksid võimalikult vähe aega.

Avanud määratud ajal kohtuistungile, kontrollib kohus, kas kõik istungile kutsutud isikud on ilmunud. Kontrollimine seisab selles, et eesistuja pöördub sekretäri poole ettepanekuga teatada, kes asjas ilmus ja kes ei ilmunud.

Kohtuistungile avamiseks peab sekretär täpselt välja selgitama, kes on asjas ilmunud ja kes ei ole. Mitteilõimunute kohta peab sekretär koguma kõik olevad andmed, mis selgitavad nende ilmumatajäämise põhjusi. Tuleb koguda teised kutsete eksemplarid, posti õiendused kutsete mittekätteandmise kohta, iga-sugused avaldused, mis on saanud kohtuistungile

kutsutiilt ilmumatajäämise põhjuste äramärgimisega jne. Eesistuja küsimusele kohtusse kutsutud isikute ilmumise kohta teatab sekretär, kes ei ole ilmunud ja millised seletused on ilmumatajäämise põhjuste kohta. Kuulanud ära sekretäri teadaande, asub kohus lahendada küsimust, kas võib asja arutada.

Kohtualuse mitteilmumine. (VNFSV KrPK §-d 265, 266, 267). Me teame juba, et asi tuleb arutada kohtualuse juuresolekul. Seaduse sätted selles küsimuses on järgmised: kohtualuse ilmumine ei ole kohuslik neis kuriteoasjus, milles ei või määrata karistuseks vabadusekaotust, kõigis teistes asjades on kohtualuse ilmumine kohuslik ja asjaarutamine kohtualuse äraolekul ei ole lubatud. Järelikult, kui kohtualune ei ole ilmunud ja asi kuulub sisse kategooriasse, kus ta ilmumine pole kohuslik, kuulab kohus poolte avaldused (süüdistaja, tsiviilhageja) asja arutamise võimalikkuse kohta ja määrab asja arutada kohtualuse äraolekul või asja edasi lükata, kui kohtualuse juuresolek tunnistatakse vajalikuks.

Küsimus, kas säärastes asjades on vajalik nõuda kohuslikku kohtualuse ilmumist, lahendatakse igal üksikul juhtumil vastavalt asja konkreetsele olustikule. Kohus peab arvestama asja keerulisust, asjas olevate tõendite selgust ja toimepandud kuriteo iseloomu. Kui kohus tunnistab kohtualuse ilmumise kohuslikuks, siis teeb ta selle kohta määruse, mis on kohtualusele kohuslik ja mille mittetäitmine võib põhjustada kohtualuse sundtoomise kohtusse.

Teisiti lahendatakse asjaarutamise võimalikkuse küsimus kohtualuse ilmumatajäämise korral siis, kui ta ilmumine on kohuslik. Nagu me juba ütlesime, tuleb asja arutamine sel korral edasi lükata. Kuid

seadus tunneb järgmisi erandeid: asja võib arutada kohtualuse äraolekul: a) tema otseselt väljendatud nõuolekul, 2) kui on tõendatud, et kohtualune hoidus kohtukutse vastuvõtmisest või c) kui ta varjab end kohtu eest (VNFSV KrPK § 265 ja teiste liiduvabariikide KrPK-de vastavad paragraafid).

Kohtualuse puudumine tema asja arutamisel on sedavõrd oluline kõrvalekaldumine meie protsessi põhimõtetest, et kohus peab pöörama sellele küsimusele erilist tähelepanu. Esiteks tuleb hoolega kindlaks teha, kas on olemas need kohtualuse ilmumatajäämise põhjused, millest räägitakse ülaltoodud paragraafis.

Kohtualuse „otseselt väljendatud nõusolek“ peab olema dokumendiga tõendatud. Õigem oleks sääras- tel juhtudel kutsuda kohtualune kohtusse ja välja selgitada põhjused, miks ta palub arutada asja tema äraolekul.

Samal määral tuleb hoolikalt kontrollida fakti, miks kohtualune kohtukutse vastuvõtmisest keeldus. Kohtukutse tagasisaatmine märkusega, et kohtualune keeldus seda vastu võtmast, on ilmselt puudulik, kutset peab kordama selleks eriti komandeeritud isiku kaudu, kes peab koostama manukate allkirjadega kinnitatud akti kutse mitte-vastuvõtmise kohta.

Veel suurema ettevaatusega tuleb asjasse suhtuda siis, kui asi puutub sellesse, et kohtualune varjab end kohtu eest. See asjaolu peab olema tõendatud dokumentaalselt: asjale olgu lisandatud õien- dus selle kohta, et otsimistele vaatamata ei ole korda läinud kindlaks teha kohtualuse asupaika ja et täp- selt kontrollitud andmete põhjal kohtualune ennast faktiliselt kohtu eest varjab.

Pärast nende asjaolude kindlakstegemist peab

kohus arutama, kas on võimalik ja otstarbekas ka neil kordadel asja arutada kohtualuse äraolekul. Õigem on kohtul kasutada talle antud õigust (VNFSV KrPK § 267) ja rakendada sundtooma või äärmisel juhul muuta tõkkeabinõud, kuid mitte arutada asja ilma kohtualuseta.

Neil kordadel, kui on tõendatud, et kohtualune ennast kohtu eest varjab, tuleb asi peatada, sest on mõttetu teha otsus, mida ei saa täita. Ainult era-kordsetel juhtudel, kui kohus peab tarvilikuks arutada asja kohtualuse äraolekul, peab ta seda põhistama motiveeritud määrusega ja pärast asja arutamist saatma selle kassatsiooniastmele arutamiseks valve korras (VNFSV Ülemkohtu presiidiumi määrus 3. juunist 1932. a., protokoll nr. 18).

Prokuröri või kaitsja puudumise korral (VNFSV KrPK § 268) peetakse silmas järgmist: asja võib arutada nende ilmumatajäämise korral ainult siis, kui neid saab asendada teiste isikutega, kusjuures puuduvat kaitsjat saab asendada teisega ainult kohtualuse sellekohasel nõusolekul. Kui asendamine ei ole võimalik, siis tuleb asi edasi lükata ja ilmumatajäänute tegevusest teatab kohus prokuratuurile või kaitsjate kolleegiumile süüdlastele distsipliinaarkaristuse määramiseks.

Tsiviilhageja (VNFSV KrPK § 269) või tema huvide esindaja puudumisel kõrvaldatakse tsiviilhagi läbivaatamiselt ja jätkatakse asja arutamist. Kuid raiskamiste ja riisumiste asjus tsiviilhagi esitanud riiklike ja ühiskondlike asutiste esindajate ilmumatajäämine ei vabasta kohut hagi arutamise kohustusest. Kui asi mõnel põhjusel edasi lükatakse,

siis ei ole tsiviilhagejalt võetud võimalust hagi uuestiesitamiseks.

Kannatanu või tema huvide esindaja (VNFSV KrPK § 270) ilmumatajäämise korral asjus, kus sellele kuulub süüdistamisõigus (VNFSV KrPK § 10), tuleb asi lõpetada. Neil korradel võib kohtualune paluda asja arutada. See kohtualuse taotlus kuulub kohuslikult rahuldamisele.

Teistel juhtudel lahendatakse asja arutamise võimalikkus kannatanu ilmumatajäämise korral samuti nagu tunnistajate puudumise korral.

Eksperti ilmumatajäämine (VNFSV KrPK § 272) peaks kaasa tooma asja edasilükkamise neil korradel, kui ekspertiisi enda määramine asjas on kohuslik. Kohusliku ekspertiisi määramise juhtumid on järgmised: a) surma põhjuste ja kehavigastuste iseloomu kindlakstegemiseks ja b) kohtualuse vaimse seisundi kindlakstegemiseks. On loomulik, et neil korradel on asja arutamine ekspertide äraolekul võimatu. Kuid peab silmas pidama, et pole kohuslik, et kohtus esineksid just need eksperdid, kes andsid arvamuse uurimisel, vaid neid võib asendada teistega. Kui aga ekspertiis pole seaduse järgi kohuslik, siis lahendatakse küsimus vastavalt konkreetsele asjaoludele ning pärast poolte arvamuse ärakuulamist.

Tunnistajate ilmumatajäämine (VNFSV KrPK § 371). Tunnistajad on üheks tõendite peallikaks. Nende ilmumatajäämine mõjub täielikule ja korrapärasele asjaselgitamisele peaaegu alati halvavalt. Ilmumata jäänud tunnistaja öeldised uurimisprotokollis ei saa loomulikult asendada tunnistaja öeldist kohtus. Kohus, lahendades asja arutamise võimalikkust tunnistajate puudumise korral,

peab seepärast lähtuma esiteks asjaolust, kas tunnistajal on võimalus kohtuistungile ilmuda, ja teiseks, mis määral saab antud tunnistajat asendada teise ilmunud tunnistajaga. Selle küsimuse lahendab kohus pärast hoolikat tunnistaja öeldiste tähtsuse kaalumist. Seejuures tuleb silmas pidada, et asja arutamise võimalikkuse küsimus tunnistaja puudumisel nõuab hoolikat kaalumist, sõltumatult sellest, kas antud tunnistaja on kutsutud süüdistaja või kaitse poolt.

Kõigis neis küsimustes, ükskõik kas nad lahendatakse jaatavalt või eitavalt, peab kohus ära kuulama poolte arvamuse ja tegema motiveeritud määruse.

Tunnistades ekspertide või tunnistajate puudumise mittevabandataavaks, on kohtul õigus neid oma äranägemist mööda kuni 100 rublaga trahvida ja era-kordseil ning eriti pahatahtlikel juhtudel tarvitada nende sundtoomist (VNFSV KrPK § 62).

Pärast küsimuse lahendamist asja arutamise võimalikkuse kohta selgitab eesistuja kindlas järjekorras asjast osavõtjaile nende õigused ja kohused. Selgitus algab tunnistajaist. Püsti seistes kuulavad nad eesistuja selgitust, et nad peavad seletama kõik, mis nad asjast teavad ja et nad kannavad vastutust valetunnistuse eest. Pärast seda seletust lahkuvad tunnistajad tunnistajatetuppa, kusjuures eesistuja peab hoolt kandma, et tunnistajad kuni nende küsitlemiseni ei astuks kellegagi suhtlemisse.

Pärast tunnistajaid hoiatatakse eksperte vae-arvamuse andmise tagajärgede eest; neile seletatakse, et neil on õigus viibida istungisaalis, vaadelda asjas olevaid asitõendeid ning esitada kohtualusele ja tunnistajaile arvamuse avaldamiseks vajalikke küsimusi.

Pärast seda seletab eesistuja kannatanule, et tal

on õigus esitada tsiviilhagi kahjude katmiseks, mida kohtualune kuriteo kaudu temale on tekitanud.

Kui kannatanu avaldab nõusoleku hagi esitamiseks, teeb kohus määruse kannatanu tsiviilhagejaks tunnistamise ja esitatud tsiviilhagi ulatuse kohta.

Siis seletab eesistuja kohtualusele, et tal on õigus esitada küsimusi tunnistajaile, ekspertidele ja teistele kohtualustele ning anda seletusi nii terve asja sisu kui ka üksikute asjaolude kohta kohtuliku uurimise igal momendil. Neid seletusi tuleb kohtualusele anda lihtsalt ja selgelt, kohtul peab olema veene, et kohtualune on küllaldaselt määral seletusest aru saanud. Säärase seletuse peab kohus andma kohtualusele vaatamata sellele, kas tal on kaitsja või ei ole.

Pärast seda küsib eesistuja pooltelt, kas neil on taotlusi. Taotlused avaldab esimesena prokurör, siis tsiviilhageja ja siis kohtualune või tema kaitsja.

Need taotlused võivad olla mitmekesised ja puudutada uute tunnistajate väljakutsumist, ekspertiisi määramist, uute ekspertide väljakutsumist — peale nende, kes juba kutsutud —, mitmesuguste dokumentide väljanõudmist ja pooltel olevate dokumentide ja igasuguste teiste, nende arvates teatavate faktide tõendamiseks vajalike tõendite asja juurde võtmist. Taotlust esitades peavad pooled põhistama selle rahuldamise vajadust. Kohus kuulab ära iga poole arvamuse teise taotluse kohta ja teeb motiveeritud määruse taotluse rahuldamiseks või tagasilükkamiseks.

Poolte poolt esitatud taotluste arutamine on väga tõsine kohtulik toiming, seepärast ei või pidada õigeaks säärast taotluste arutamise korda, mis mõnikord praktikas aset leiab: kohus, lahkumata nõupidamistuppa ja nõu pidamata kaasistujatega, lükkab

taotlused tagasi, jättes motiivid esitamata või esitades läbikaalumata motiive. Kohus on huvitatud asja korralikust ja üksikasjalisest arutamisest ja seepärast tuleb poolte iga taotlust tähelepanelikult kaaluda. Taotlust võib jätta rahuldamata esiteks siis, kui see ei puutu käesolevasse asja ja teiseks, kui see ei too asjasse midagi uut; säärase taotluste rahuldamine koormaks kohut mittevajalike andmetega. Kohus peab välja selgitama kõik süüalust süüdistavad ja kaitsvad asjaolud — seepärast tuleb ühesuguse tähelepanuga arutada nii prokuröri kui ka kaitsja taotlusi.

Sageli jätab kohus taotluse kutsuda välja täiendavaid tunnistajaid ebaõigelt rahuldamata sel põhjusel, et „olevate materjalidega ja tunnistajate öeldistega on kohtualuse süü küllaldaselt määral tõendatud“. See-suguse seadusrikkumisega tehtud otsus ei ole õige ja kuulub kohuslikult tühistamisele.

Tunnistades vajalikuks rahuldada poolte taotlusi uute tunnistajate ja ekspertide väljakutsumiseks ning uute dokumentide väljanõudmiseks jne., võib kohus kas asjaarutamise edasi lükata või võimaldada pooltele ilma istungile vaheaega tegemata muretseda kohtusse tunnistajaid, eksperte või esitada teisi tõendeid.

Pärast poolte taotluste lahendamist teeb eesistuja teatavaks kohtu koosseisu, s. t. nimetab eesistuja, rahvakaasistujate ja sekretäri nime, isanime ja perekonnanime ja selgitab pooltele, et neile kuulub taandamise õigus (VNFSV KrPK § 278).

Korrapärase kohtuistungi toimumiseks on vajalik, et kohtukoosseis oleks seaduspärane, s. o. et sinna kuuluksid ainult seaduspärasest korras valitud isikud ja et need isikud ei oleks omavahel sugulased.

Kohtunik ei või asjaarutamisest osa võtta järg-

mistel juhtumitel (VNFSV KrPK § 41 ja 48): a) kui ta on pooleks või mõne poole sugulaseks, b) kui tema või ta sugulane on huvitatud asja tulemusest, c) kui ta on osa võtnud asjast tunnistajana, eksperdina, uurimist toimetanuna, süüdistajana, kaitsjana või tsiviilhageja huvide esindajana selles asjas.

Samuti ei või kohtukoosseisu kuuluda ka see kohtunik, kes võttis osa sama asja arutamisest teises astmes või, kui seda asja arutatakse pärast otsuse tühistamist, siis kohtunik, kes otsustas asja esimeses astmes.

Kui üks tingimustest esineb, peab kohtunik ise taanduma või kuulub taandamisele mõne poole avaldusel. Kohtuniku vastu avaldatud taanduse lahendavad teised asjast osavõtavad kohtunikud taandatava kohtuniku puudumisel; häälte poolekslangemisel loetakse kohtunik taandatuks. Taandamise arutamine toimub nõupidamistoas pärast hoolikat taandamise põhjuste kontrolli. Võib aset leida säärane, ehkki harva esinev juhtum, et taandus esitatakse terve kohtukoosseisu vastu. Sel korral lahendab taanduse sama koosseis.

Samad reeglid puudutavad ka prokuröri, istungi sekretäri, tõlgi ja eksperdi taandamist, ainult selie vahega, et nende eelnev asjast osavõtmine ei ole taandamise aluseks, samuti kui ei ole prokuröri taandamise aluseks asjaolu, et ta võttis osa asja uurimisest. Taanduse lahendab kohus.

Sellega lõpeb kohtuistungis ettevalmistav faas ja kohus läheb järgmise faasi — kohtuliku uurimise — juurde.

2. Kohtulik uurimine. (VNFSV KrPK § 279—304.)

Kohtulik uurimine algab süüdistuskokkuvõtte ettelugemisega. Süüdistuskokkuvõttel on suur protsessuaalne tähtsus, selles teeb süüdistaja võim süüaluse vastu kogutud tõendite kokkuvõtte ja formuleerib oma vaatekoha antud kuriteole. Sellest saavad pealtkuulajad teada, milles süüalust süüdistatakse ja millised tõendid on ta vastu kogutud.

Seepärast pole süüdistuskokkuvõtte ettelugemine mitte paljas formaalsus ning eesistuja peab suhtuma sellesse täie tõsidusega. Kokkuvõtte tuleb ette lugeda kõvasti ja selgelt, et kõigile oleks selge, mida tegi süüalune ja millega on tehtu tõendatud. Ei või, nagu seda tehakse mõnikord asja kiiruse pärast, ette lugeda ainult süüdistuskokkuvõtte resolutiivosa. Süüdistuskokkuvõtte tuleb ette lugeda tervena algusest lõpuni, ilma vahelejätmisteta. Tavaliselt loeb süüdistuskokkuvõtte ette ettekandja, kuid seda võib teha ka kohtuistungi sekretär. Sel juhtumil loeb sekretär selle ette püsti seistes, selgelt ja arusaadavalt. Juurdelisatud tunnistajate nimekiri ei kuulu avaldamisele.

Pärast süüdistuskokkuvõtte avaldamist, vaatamata sellele, kas kohtualusel on kaitsja või ei ole, peab eesistuja oma sõnadega — lihtsalt ja selgelt — kohtualusele seletama, milles teda süüdistatakse, ja küsima, kas ta tunnistab talle esitatud süüdistuse õigeks. See on esialgne küsitlemine; vastaku kohtualune sellele jaatavalt või eitavalt, kohus ei lähe mitte kohe üle kohtualuse üksikasjaliste seletuste kuulamisele, vaid piirdub ainult kohtualuse lühikese vastuga, kas see tunnistab esitatud süüdistuse õigeks või

ei tunnista. Siis küsib eesistuja pooltelt, missuguses korras soovivad nad läbi viia kohtulikku uurimist.

See kord võib olla kaheksugune: ta võib alata kohtualuse ülekuulamisega ja siis tunnistajate küsitlemisega või vastupidi. Kui asi on suur, kui see sisaldab rea üksikuid episoode, siis tuleb uurimisel läbi arutada iga episood eraldi. Selleks tuleb mõnikord küsitella algul ühtesid kohtualuseid ja tunnistajaid, siis teisi. Millist korda valida antud asjas, oleneb asjaoludest. Küsimust lahendades peab kohus püüdma selle poole, et valitaks see kord, mis kõige paremini tagab asja eduka väljaselgitamise.

Vastuvõetud kohtuliku uurimise korra kohta koostab kohus eri määruse.

Kohtualuse ülekuulamine (KrPK § 282—283). Seletuste andmine on kohtualuse õigus, aga mitte ta kohus. Seepärast ei või kohtualuselt nõuda, et ta kohuslikult annaks seletusi ja vastaks esitatud küsimustele. Kohtualune võib seletuste andmisest loobuda ja esitatavaile küsimustele mitte vastata. See kohtualuse loobumine ei tohi mõju avaldada tema süüküsimuse otsustamisele ja kohus ei tohi rakendada mingisuguseid vahendeid, et sundida kohtualust seletusi andma.

Ainus õigus, mis sel korral kohtule kuulub, on avaldada kohtualuse seletused, mis on antud algmenetlusel.

Kui kohtualune teatab, et ta soovib seletusi anda, ja tunnistab, et talle esitatud süüdistus on õige, siis peab eesistuja talle võimaldama anda üksikasjalisi seletusi ja täpselt välja selgitama, kas tunnistab ta ennast süüdi terves kuriteos või kõigis kuritegudes, milles teda süüdistatakse. Selle küsimuse täpne välja-

selgitamine on vajalik, et seda protokolliga saaks kanda. Kohtualust võidakse süüdistada näiteks raiskamises. Eesistuja küsimusele, kas ta tunnistab ennast süüdlaseks, vastab ta: — „Jah, tunnistan ennast süüdi selles, et ei võtnud tarvitusele vajalikke abinõusid raiskamise vältimiseks.“ Sekretär märgib protokolliga „kohtualune tunnistab ennast süüdi“, tõeliselt pole aga siin mingit süüditunnistamist.

Kui täpselt välja ei selgitata, milles kohtualune ennast süüdi tunnistab, võib tekkida paha arusaamatus ja sellele rajaneda ebaõige kohtuotsus.

Kui kohtualune tunnistab ennast täiel määral süüdi ja see tunnistamine on täielikus kooskõlas kõigi asjaoludega, kui kohtualune andis kohtu ja poolte küsimustele vastused ja need vastused ei lähe lahku asja kohta olevaist faktilistest andmeist, ei muuda süüdistuse sisu, mille eest ta kohtu alla anti, ega nõua kvalifikatsiooni muutmist, — siis võib kohus pärast poolte arvamusel ärakuulamist määrata, et edaspidi kohtulikku uurimist ei toimetataks, vabastada kutsutud tunnistajad ja eksperdid (kui viimased ei olnud välja kutsutud kohtualuse vaimuseisundi või kannatanu surmapõhjuse kindlakstegemiseks) ja üle minna poolte vaidlustele.

Kui kohtualune ei tunnistab ennast süüdlaseks ja soovib anda seletusi talle esitatud süüdistuse ümberlükkamiseks, asub kohus tema ülekuulamisele.

Küsitlemist toimetab algul eesistuja, siis kohtuliikmed, siis prokurör, tsiviilhageja ja kaitsja. Võib olla ka teine kord. Küsitlemist algab prokurör, siis kaitsja, kuid ka siis on eesistujal ja kohtunikel võimalus pärast poolte küsitlemist kohtualusele esitada omi küsimusi. Kuid otstarbekam on kord, kus kohtualust

küsitlevad algul pooled, eesistuja valvab hoolikalt küsitlemise järele, kõrvaldab kõik selle, mis ei puutu asjasse, ning pärast poolte küsitlemist, kui jäid selgitamata need või teised momendid, küsitleb kohtualust, et neid momente täpsustada.

Pärast seda, kui kohus ja pooled kohtualust on küsitelnud, võivad talle küsimusi esitada ka teised kohtualused selles asjas.

Üldiselt kuulatakse kohtualune üle teiste kohtualuste juuresolekul. Kuid võib olla erakordseid juhtumeid, kus kohtualuse küsitlemine toimub teise või teiste kohtualuste äraolekul. See leiab aset siis, kui kohus näiteks jõuab veendumusele, et kohtualune ei saa anda õigeid seletusi, sest ta viibib teise kohtualuse mõju all. Sel korral on tõe leidmise huvides otstarbekam küsitella üht kohtualust teise äraolekul. Kuid pärast säärast küsitlemist peab eesistuja tutvustama puudunud kohtualust tema äraolekul antud seletustega.

Asja arutamise korral ilma kohtualuseta või mõne kohtualuse surma korral võib kohtu äranägemisel või mõne poole nõudel avaldada kohtualuse seletust, mille ta andis algmenetlusel.

Tunnistajate ülekuulamine (KrPK § 284) toimub üksikult, teiste veel küsitlemata tunnistajate juuresolekuta. Enne tunnistaja küsitlemist asja sisu kohta teeb eesistuja kindlaks tunnistaja isiku, selgitab selle vahekorra asjas esinevate pooltega ja tuletab talle meelde, et ta peab tunnistama õigust ja ainult seda, mis temale on isiklikult teada, ja hoiduma säärase teadete edasiandmise eest, mille allikat ta ei saa nimetada.

Pärast seda paneb eesistuja tunnistajale ette sele-

tada kõik, mis ta asjast teab. Tunnistaja küsitlemise kord on samasugune nagu kohtualusegi oma. Pärast eesistujat ja kohtuliikmeid küsitleb tunnistajat see pool, kelle taotlusel on tunnistaja kohtusse kutsutud, ja siis küsitlevad tunnistajat teised pooled. Küsitlemine võib toimuda ristamisi, s. t. iga pool on õigustatud esitama tunnistajale täiendavaid küsimusi teise poole küsimustele antud vastuste selgitamiseks ja täiendamiseks. Igat tunnistajat on võimalik täiendavalt küsitella teiste tunnistajate juuresolekul ning neid vastastada.

Vastastamise all mõistetakse üheaegset kahe tunnistaja küsitlemist. Seda tehakse tavaliselt neil kordadel, kui kaks tunnistajat annavad lahkuminevaid seletusi ühe ja sama asjaolu kohta. Säärase küsitlemisega katsutakse tabada ühte neist tahtlikult valetunnistuselt või tuletada ühele neist meelde antud asjaolude momente, mida see varjab või teisiti seletab. Arusaadavalt kohaldatakse vastastamist nendel juhtudel, kui lahkuminek kahe tunnistaja öeldise vahel on suur ja öeldis ise on asjale väga oluline.

Vastastamine teostatakse järgmiselt: mõlemad tunnistajad kutsutakse kohtunike laua ette. Esitatakse küsimused ühele tunnistajale ja kuulatakse selle vastused, siis esitatakse samad küsimused teisele tunnistajale. Mõnikord annavad need küsimused soodsa tulemuse, ja seni vaikinud tunnistaja seletab ära, mida ta varjab, või loobub oma endistest öeldistest.

Üldiselt peavad tunnistajad oma öeldised andma suuliselt, ilma märkmeid või dokumente kasutamata. Neil kordadel, kui nende öeldised puudutavad mõningaid arvutusi ja teisi andmeid, mida on raske meeles pidada, võivad nad kasutada kirjalikke märkmeid.

Need märkmed tuleb eesistujale ette näidata, kohus ja pooled peavad neid vaatlema ja neid märkmeid võib tunnistaja kasutada ainult eesistuja loal. Samal määral võivad tunnistajad kasutada kirjalikke dokumente, kuid neid avaldada ja neile toetuda võivad nad ainult pärast seda, kui kohus ja pooled neid on vaadelnud ja nad on võetud asja juurde.

Tunnistaja õigel küsitlemisel on kohtu istungil eriti suur tähtsus.

Tunnistajat õieti küsitella on suur kunst. Seda saab õppida ainult praktiliselt, konkreetsete asjade puhul. Raske on siin soovitada mingeid eeskujusid, mis sobiksid iga juhtumi jaoks, kuid siiski on mõningaid üldreegleid, mida kohtul tunnistajate küsitlemisel kasulik on silmas pidada. Neid reegleid võib kokku võtta järgmiselt:

a) Et tunnistajat kohtuistungil õieti küsitella, on vajalik hästi tunda ta uurimisel antud öeldisi. Ainult siis, kui eesistuja on asjaga hoolikalt tutvunud ja kui ta kuni peensusteni teab kõiki selle asjaolusid ja tunneb üksikasjaliselt antud tunnistaja öeldisi, — ainult siis võib ta õieti küsitella tunnistajat ja juhtida küsitelmist, mida toimetavad pooled.

b) Tunnistaja peale ei tohi karjuda, tunnistajat ei tohi ähvardada, tunnistaja üle ei tohi naerda, temaga käitumine olgu kannatlik, viisakas; tunnistaja peab tundma, et temasse suhtutakse usaldusega, tõsiselt, et tema peale vaadatakse kui inimese peale, kes on kutsutud aitama, et kohtus asjasse selgust tuua. Säärane tunnistaja kohtlemine kohtu ja poolte poolt loob eelduse, et tunnistaja on avalik ja seletab õigust.

Teissugune käitumine ärritab tunnistajat, vaielda kohtuga ta ei või — see on talle keelatud — ta tõmbub enesesse, katsub rohkem vaikida, toetudes mitte-mäletamisele.

c) Tunnistajale esitatavad küsimused peavad olema selged, et neile saaks järgneda niisama selged vastused. Kõige parem on esitada küsimused säärasel kujul, et neile järgneks ainult üks vastus — jaatav või eitav. Tunnistajale ei tohi esitada suunavaid küsimusi, s. t. küsimusi, mis sisaldavad endas juba vastuse esitatud küsimusele. Küsimused ise tuleb esitada säärasel kujul, et nad oleksid tunnistajale arusaadavad. Tuleb vältida igasuguseid arusaamatuid ja võõrkeelseid sõnu ja katsuda rääkida tunnistajaga selles keeles, mis on temale lähedane ja kättesaadav.

d) Tunnistajat ei tohi ära vahetada eksperdiga ja küsida temalt arvamust ühe või teise küsimuse kohta. Tunnistaja peab kohtule edasi andma ainult seda, mida ta on näinud ja kuulnud. Ta annab edasi fakte, mitte aga arvamust faktidest, ja seepärast peavad küsimused olema suunatud nii, et tunnistaja abil välja selgitada ainult asja faktilist külge.

e) Iga ebaõiget tunnistaja öeldist ei saa vaadelda kui valetunnistust, mille eest teda tuleks kriminaalvastutusele võtta. Tunnistaja võib ebaõige öeldise anda heas usus eksides, seepärast ei või ega tohi kohus igal juhtumil, kus on tegemist lahkuminekuga tunnistaja kohtus ja uurimisel antud öeldiste vahel või mõne teise veaga tunnistaja öeldistes, algatada selle tunnistaja vastu kriminaaljälitamist. Ainult neil korda-

del, kui kohus jõuab kindlale veendele, et tunnistaja räägib ebatõtt teadlikult, meelelega, kohtu eksi-
teele viimise sihiga, võib ta kas oma äranägemist
mööda või prokuröri taotlusel algatada tunnistaja
vastu kriminaalasja (VNFSV KrPK § 314).

Reeglipäraselt võib algatada kriminaalasja tun-
nistaja vastu valetunnistuse andmises ainult kohtu-
otsuse tegemise momendil, kui kõik asjaolud on koh-
tule täielikult selgitatud.

Enneaegne kriminaalasja algatamine võib esiteks
osutada ekslikuks ja teiseks teisi tunnistajaid hirmu-
tades neile halvasti mõjuda.

Need on algreegliid, millest kohus tunnistajaid
küsitelles peab kinni pidama. Need reegliid on raken-
datavad ka kohtualuse ülekuulamisel, ainult selle
vahega, et kohtualust ei saa valesetustest vastu-
tusele võtta.

Pärast küsitlemist ei või tunnistajad ilma ees-
istuja loata kohtusaalist lahkuda. Küsiteldud tunnis-
tajad jäävad seega kohtusse kuni kohtuliku uurimise
lõpuni. Kuid poolte nõusolekul võib mõningaid tun-
nistajaid vabastada enne kohtuliku uurimise lõppu.

Eksperdi ülekuulamine (VNFSV KrPK
§ 298). Neil kordadel kui asjas on ekspertiis, käs
uurimisel määratud või kohtuistungil kohtu poolt
lubatud, toimub ekspertide ülekuulamine pärast tun-
nistajate küsitlemise lõppu. Eesistuja teeb pooltele
ettepaneku formuleerida kirjalikult need küsimused,
mida nad peavad tarvilikuks ekspertidele esitada.
Kui küsimused on formuleeritud, teeb eesistuja need
teatavaks ja pooltel on õigus anda seletusi ja esitada
vaideid nende küsimuste kohta. Kohus, ära kuulau-
nud poolte märkused, kinnitab küsimuste nimestiku;

ta on õigustatud esitama ekspertidele ka teisi küsimusi peale nende, mida on nimetanud pooled. Kinnitatud küsimused antakse ekspertidele. Kui ekspertidel on raske kohe vastata, määrab kohus vaheaja, et võimaldada ekspertidel nõu pidada.

Ekspertid on õigustatud nõudma asjas olevaid materjale või uusi materjale, kui need on vajalikud esitatud küsimustele vastamiseks. Oma arvamuse annavad ekspertid kohtule kirjalikult. Pärast ekspertide arvamuse avaldamist võivad pooled esitada neile küsimusi antud vastuste selgitamiseks ja täiendamiseks.

Kui kohus tunnistab, et ekspertiis ei ole küllalt selge või täielik, või kui ekspertid lähevad omavahel lahku, võib kohus omal algatusel või mõne poole taotlusel määrata uue ekspertiisi ja selleks kutsuda teisi eksperte. Kui eksperte ei saa asendada samal istungil, siis võib asja edasi lükata.

Ekspertide arvamus kui üks tõenditest ei ole kohtule sunduslik ja kohus võib sellega mitte ühineda. Sel korral nõutakse kohtult, et see üksikasjaliselt motiveeriks oma mittenõusoleku kas kohtuotsuses, või eri määruuses, kui kohus leiab olevat tarviliku asendada ühtesid eksperte teistega. Ekspertiisi kirjalik arvamus tuleb kohuslikult asja juurde lisandada.

Asitõendite vaatlus (VNFSV KrPK § 299) seisab selles, et eesistuja tutvustab rahvakaasistujaid olevate asitõenditega ja paneb ette pooltele ja ekspertidele neid asitõendeid vaadelda. Ärgu mõeldagu, et asitõendite vaatlus leiab aset ainult pärast tunnistajate küsitlemist; see vaatlus võib toimuda igal kohtuliku uurimise momendil kas kohtu algatusel või poolte või ekspertide taotlusel. Seoses asi-

tõendite vaatlusega võivad pooled esitada küsimusi kohtualusele, tunnistajatele ja ekspertidele. Asitõenditega on õigus tutvuda ka kohtualusel ja ta võib esitada nende kohta kohtule oma seletuse.

Kuriteo paiga vaatlus (VNFSV KrPK § 301.). Mõningal korral võib kohus kas omal algatusel või poolte taotlusel tunnistada vajalikuks vaadelda kuriteo toimepaneku paika. Säärane vajadus võib tekkida siis, kui ühed või teised asjaolud nõuavad kohapealset kontrollimist, asjas olevate andmete põhjal seda kontrolli aga teostada ei saa. Paigavaatluse kohta teeb kohus määruse; selles märgitakse need asjaolud, mille kindlakstegemiseks see vaatlus on vajalik. Määruses märgitakse ühtlasi, kas kohal võetakse ette tunnistajate küsitlemine.

Jõudnud kohale, avab eesistuja kohtuistung ja kohus toimetab vaatlust; pooltel on õigus paluda, et kantaks protokollki kõik see, millele nad peavad kohuseks pöörata kohtu tähelepanu. Siinsamas toimetatakse tunnistajate küsitlemist, kui kohus määras tunnistajad kohal üle kuulata. Säärasest vaatlusest osavõtt on kohtualusele sunduslik. Siin võib ta koha peal anda seletusi ja vastata esitatud küsimustele.

Süüdistuse muutmine ja uute isikute vastutuselevõtmine (VNFSV KrPK § 311—317). Kohtuistung arutab ainult nende isikute kuritegusid, keda ettevalmistav (korraldav) istung kohtu alla on andnud.

Ei saa olla olukorda, kus asja arutamine algas ühe kohtualuse vastu, lõppes aga teise süüdimõistmisega, keda ennem polnud kohtu alla antud. See olukord oleks jäme kohtupidamise algreeglite rikkumine ja

moodustaks revolutsioonilise seaduslikkuse moonutamise; seaduslikkus nõuab vankumatult, et iga süüaluse asi peab läbima kindlad astmed ja et süüalusel oleks juba uurimise ja kohtu alla andmise staadiumis võimalus esitada enda kaitseks kõik vajalikud tõendid. Arusaadavalt ei ole süüalusel säärast õigust kaitsele, kui teda kohe, ilma uurimiseta süüpinki asetatakse ja ilma kaitsevõimalust andmata otsus langeatakse.

Ei või olla ka säärast juhtumit, et kohtualune anti kohtu alla ühe kuriteo eest, süüdi mõisteti aga teise eest, mida süüdistuskokkuvõttes ei olnud. Ka siin kujuneks olukord sääraseks, et kohtualune on asetatud olukorda, mis temalt võtab ära võimaluse ennast kaitsta. Ka see oleks jämedaks revolutsioonilise seaduslikkuse rikkumiseks ja väga tõsiseks kohtualuse õiguste kärpimiseks. Selles küsimuses kehtib üldreegel: kohus arutab asja ainult selle isiku või nende isikute kohta, kes on kohtu alla antud ja seejuures ainult varem esitatud süüdistuse suhtes.

Kuid võib olla sääraseid juhtumeid, kus kohtulik uurimine selgitab, et kohtualune esiteks peale selle kuriteo, mille eest ta kohtu alla anti, on toime pannud veel teise kuriteo, mis kuni kohtuni oli teadmata; teiseks, et antud kohtualune pani toime mitte selle kuriteo, mille eest ta on kohtu alla antud, vaid teise kuriteo, mille eest ähvardab raskem karistus. Näiteks anti ta kohtu alla tahtliku tapmise eest, kuid kohtus selgub, et ta on sooritanud terroristliku akti. Lõpuks võib selguda, et peale antud kohtualuse võt-sid arutatavast kuriteost osa veel teised isikud.

Kuidas peab kohus sel korral toimima? Vaatleme iga võimalikku juhtumit eraldi.

1. Kohtulikul uurimisel selgus, et kohtualune on peale arutatava asja aineks oleva kuriteo pannud toime veel teisi kuritegusid.

Siin võib olla kaks võimalust: a) uus kuritegu ei ole seoses sellega, mida arutatakse; b) uus kuritegu on tihedas seoses arutatava asjaga.

Näide. Ivanovi süüdistatakse tapmises, mille ta oli toime pannud jaanuaris 1938. Kohtulikul uurimisel selgus, et peale tapmise on Ivanov märtsis 1937 riisunud sotsialistlikku omandit.

Sel korral tuleb toimida järgmiselt: uus kuritegu ei ole tihedas seoses Ivanovi poolt toimepandud tapmisega. Seepärast teeb kohus määruse alata Ivanovi vastu uus asi, viib arutatava asja lõpule ja langeb selle kohta otsuse.

Kui aga uue kuriteo eest ei ähvarda raskem karistus kui see, mida võib määrata tapmise eest, ja see uus kuritegu on küllalt tõendatud juba antud kohtuistungil, siis võib kohus ilma kohtualuse vastu uue asja algatamise kohta erimäärust tegemata määrata otsuses karistuse ka uue kuriteo eest.

Neil kordadel, kui uus kuritegu on esialgsega tihedas seoses ja viimast ei saa lahendada ilma uue kuriteo materjalide uurimiseta, tuleb asi pöörata täiendavale uurimisele, et välja selgitada kõik uued asjaolud, mis said teatavaks kohtulikul uurimisel.

Näide. Süüalune anti kohtu alla süüdistusega riisumises. Kohtus selgus, et kohtualune mitte ainult ei riisunud, vaid ka vägistas riisutut. Et uus kuritegu on tihedas seoses esialgse kuriteoga, siis ei saa asja aru-

tada. Ta tuleb edasi lükata ja pöörata täiendavale uurimisele.

2. Kohtulikul uurimisel selgusid asjaolud, mis nõuavad süüdistuse formuleerimise muutmist, järelikult ka kriminaalkoodeksi paragraafi muutmist. Ka siin on võimalik kaks juhtumit: a) uus süüdistuse formulatsioon toob endaga kaasa raskema karistuse; b) uus süüdistuse formulatsioon ei tingi karistuse kõrgendust.

Esimesel korral tuleb asi edasi lükata ja pöörata täiendavale uurimisele; teisel korral võib kohus kuriteo kvalifikatsiooni muuta ja määrata karistus uue kvalifikatsiooni põhjal.

Näide. Ivanov anti kohtu alla kvalifitseeritud tapmise eest. Kohtus selgus, et tapmine moodustab endast terroristliku akti. Sel korral peab kohus asjarutamise edasi lükkama ja asja pöörama täiendavale uurimisele. Teine juhtum: Ivanov anti kohtu alla tahtlikus tapmises; kohtus selgus aga, et tapmine on toime pandud ettevaatamatult. Asja pole tarvis edasi lükata. Kohus teeb otsuse paragraafi põhjal, mis karistab ettevaatamatu tapmise eest.

3. Kohtulikul uurimisel selgus, et peale selle kohtualuse, kelle asja kohus arutab, võtsid kuriteost osa teised isikud, keda ei ole vastutusele võetud. Ka siin on võimalikud kaks juhtumit: a) uute isikute poolt toimepandud kuriteod on seoses selle kuriteoga, mis on antud kohtuarutuse aineks, ja b) uute isikute poolt sooritatud kuriteod ei ole selle kuriteoga seoses.

Esimesel korral lükatakse asi edasi ja pööratakse

täiendavale uurimisele samas asjas uute isikute vastutuselevõtmiseks; teisel korral eraldatakse uute isikute asi ja antakse see prokurörile, arutamisel olev asi viiakse aga lõpule.

Näited. Ivanovi süüdistatakse võimu-kuritarvituses; kohtus selgus, et ta on need kuriteod sooritanud Petrovi huvides, kes andis Ivanovile altkäemaksu. Petrov tuleb võtta kriminaalvastutusele, aga et tema kuritegu on tihedas seoses Ivanovi kuriteoga, siis lükatakse asi edasi ja pööratakse täiendavale uurimisele.

Arutatakse Ivanovi võimu-kuritarvituse asja. Kohulikul uurimisel selgus, et Ivanovi ülemus võttis iseisvalt ja Ivanovist rippumatult altkäemaksu. See kuritegu ei ole esimesega seotud ega sega otsuse tegemist esimeses asjas. Sel korral viiakse alatud asi lõpule ning kohus teeb määruse algatada kriminaal-asja uute isikute vastu ja saadab selle määruse prokurörile.

Kõik meie poolt läbi vaadatud juhtumid näitavad, et seadus seab järgmised nõudmised:

1. Asja võib arutada ainult nende isikute suhtes, kes olid kohtu alla antud kuni kohtuistungini.

2. Kohtualust võib süüdi mõista ainult selles kuriteos, mille eest ta kohtu alla anti.

3. Süüdistuse formulatsiooni muutmine võib aset leida ainult sel korral, kui see muutmine ei tingi karistuse suurendamist.

4. Uute isikute üle võib kohut mõista ainult pärast seda, kui nad on seatud korras antud kohtu alla.

Need seaduse nõuded on kohusliku iseloomuga.

Ükskõik millised sellesuunalised kõryalekaldumised teevad otsuse ebaõigeks ja tingivad selle muutmise.

Asja täiendavale uurimisele pööramine (KrPK § 302).

Me nägime, et kohus võib, mõnikord aga peab saatma asja täiendavale uurimisele neil kordadel, kui on vajalik võtta vastutusele uusi süüaluseid ja muuta esitatud esialgse süüdistuse kvalifikatsiooni.

Võib olla aga juhtumeid, kus vajadus pöörata asja täiendavale uurimisele on tingitud teistest põhjustest.

Exhib. Univ. Tart.

Kohtuliku uurimise kestel võis kohus tulla veendumusele, et rida väga olulisi asjaolusid on välja selgitamata. Näiteks on tegu raiskamisega, kuid uurimisel pole toime pandud raamatupidamise ekspertiisi; kohtualune toetub dokumentidele, mida ei ole asja juurde võetud, kuid mis tunduvalt oleksid muutnud asja sisu, kui need oleksid õigeaegselt välja nõutud. Seda puudust on võimatu kohtuistungil täita, sest tuleks teha mitmeks päevaks istungi vaheaeg, seni kui dokumendid on kätte saadud ja seni kui ekspertiis võib oma töö lõpetada. Sel korral on otstarbekam asjaarutamine edasi lükata ja asi pöörata täiendavale uurimisele.

Asja täiendavale uurimisele pööramise määrus võib järgneda kohtu initsiatiivile. Säärase määruuse tegemist võivad taotella ka pooled. Määruses peab olema täpselt märgitud, milliseid asjaolusid tuleb täiendavalt uurida ja milliseid dokumente koguda.

Iga asja edasilükkamine, eriti edasilükkamine täiendava uurimise otstarbel, ei ole soovitav, sest ta viivitab asja, nõrgendab kogutud tõendite tõendamisjõudu ja avaldab alati eitavat mõju neile, kes asja

kuulavad. Seepärast võib asja edasi lükata ainult neil kordadel, kui tõesti ei ole võimalust ilma õiguseleidmisele kahju tegemata asja arutada samal istungil. Asja edasilükkamine tõendab alati seda, et asi polnud küllaldasel määral ette valmistatud ja et ettevalmistav (korraldav) istung suhtus asjas olevate materjalide analüüsisse mitteküllaldase tähelepanuga. Kuid igal tingimusel peab kohus silmas pidama, et kui asjas on väljaselgitamata asjaolusid või on ilmnenud uusi asjaolusid, mida võib välja selgitada ainult täiendava uurimisega, siis ei tule arvestada asja edasilükkamise raskusi ega teha otsust, kui kohtul on kahtlust.

Kohtuliku uurimise lõppemine (VNFSV KrPK § 303). Pärast seda kui kõik tunnistajad on üle kuulatud, ära kuulatud ekspertide arvamused, asitõendid vaadeldud ja kui kohus on määranud, et asja ei tule edasi lükata, küsib eesistuja pooltelt, kas neil on kohtulikku uurimist millegagi täiendada. See kohtuliku uurimise moment on väga tähtis, sest pooled võivad avaldada taotlusi ainult sellel momendil, s. o. enne kohtuliku uurimise lõppu; kõik taotlused, mis on avaldatud pärast kohtuliku uurimise lõppu, toovad kaasa keerulise uurimise uuendamise korra, asjatu ajakulu ja muudavad protsessi keeruliseks. Pooled peavad seepärast väga tähelepanelikult suhtuma sesse kohtulikku uurimise momenti, nad peavad üksikasjaliselt välja selgitama, millised asjas olevad dokumendid tuleb avaldada ja millised on uuesti võetud asja juurde. Peab meeles pidama, et pooled oma kõnedes, mis algavad pärast kohtuliku uurimise lõppu, võivad toetuda ainult sellele materjalile, mis on asjas olemas, uutele materjalidele ainult sellel korral, kui need kohtu määrusega asja juurde võeti.

Ära kuulunud poolte taotlused, teeb kohus määruse taotluste rahuldamise või tagajärjeta jätmise kohta ja kuulutab, et kohtulik uurimine on lõppenud.

Poolte taotlusi lahendades pidagu kohus silmas järgmisi reegleid: kohuslikult tuleb rahuldada kõik taotlused, mis on suunatud asjas olevate dokumentide või kutsutud, kuid ilmumata jäänud tunnistajate öeldiste avaldamisele; teiste taotluste rahuldamine oleneb sellest, millisel määral üks või teine taotlus asjasse puutub. Sel korral kuuluvad tingimata rahuldamisele need taotlused, mis selgitavad asjaolusid, aitavad välja selgitada kohtualuse isiksust või mis raskendavad või kergendavad viimase süü määra või iseloomu.

Pärast kohtuliku uurimise lõppu läheb kohus protsessi järgmisele faasile — poolte vaidlustele.

3. Poolte vaidlused.

1. Selle kohtuliku asjaarutamise faasi tähtsus. Poolte vaidlustel on igas kriminaalasjas suur tähtsus. Süüdistaja ja kaitsja saavad võimaluse teha kokkuvõtet asja kohta kogutud materjalidest, neid asjaolusid hinnata, hoolikalt analüüsida ja aidata kohut kõigis materjalides orienteeruda.

Eriti suur tähtsus on prokuröri kõnel. Riigivõimu nimel hindab ta kuritegu, selgitab selle ühiskondlikku ja poliitilist tähtsust, kurjategija sotsiaalset ohtlikkust ja näitab, missugust karistust see isik peaks kandma.

Täitaolevat üldriiklikku ülesannet minutikski unustamata peab prokurör hoolikalt analüüsima ja selgitama tõendeid, mis kinnitavad kohtualuse süüd. Iga

asja poliitiline ja ühiskondlik tähtsus selgub ainult siis, kui prokurör asja andmetega tõendab kohtualuse süüd. Teissugune teguviis toob kaasa vastupidised tulemused. Tõendite puudumine või asjaolude hülgamine teeb prokuröri kõne mitteveenvaks; kui hea see kõne ka vormilt ongi, oma otstarvet ta ei saavuta.

Prokurörielt nõutakse, et antud kuriteo poliitiline hinnang, asja ühiskondliku tähtsuse väljaselgitamine oleks lahutamatu seoses konkreetsete asjaoludega. Kui see side prokuröri kõnes puudub, siis on see kõne mitte üksnes kasutu, vaid isegi kahjulik.

Mitte vähema tähtsusega ei ole kaitsja kõne. Nõukogude kaitsja ei kaitse mitte kuritegu, mida on toime pannud kohtualune, vaid kohtualust ennast. Ta on kohustatud seepärast esitama kohtule kõik need andmed, mis lükkavad ümber süüdistuse väiteid ja mis võivad pehmedada süü määra ja kohtualuse vastust. Asjaolusid kohtualuse huvide vaatekohalt valgustades, aitab kaitsja kohut, andes sellele võimaluse hinnata iga tõendit mitmest vaatekohast. Kohus hindab ühe ja teise poole väiteid ja jõuab asjas olevate tõendite tähtsuse kohta kergemini kindlale järeldusele.

2. Poolte vaidluste kord. Poolte vaidluste tähtsus tingib tarviduse pidada selles kindlat korda. Asja parema selgitamise, asjas kogutud tõendite analüüsi täiuse ja kohtualuse õiguste maksimaalse kaitse huvides on kindlaks määratud järgmine kõnepidamise kord: esimesena annab oma seletused prokurör või ühiskondlik süüdistaja (kui ta süüdistab), siis tsiviilhageja, pärast neid räägib kaitsja, selle puudumisel — kohtualune ise. Selle korra põhjused on täiesti arusaadavad. Meie protsessi põhimõtte järgi

lasub süüdistajal kohustus tõestada kuriteo toimepanemist. Seepärast antakse temale esimesena sõna; tema peab esitama kõik süüdistusmaterjali selleks, et kohtualune ise või kaitsja kaudu võiks esitada oma väited süüdistuse vastu.

On iseenesest arusaadav, et ei süüdistaja ega kaitsja aega milgi viisil ei piirata; siin ei või keh-tida kodukord, mida tavaliselt kasutatakse koosolekul esinevate kõnelejate suhtes. Pooltel peab olema õigus ajast piiramata avaldada kõiki oma kaalutlusi ja selgitada kohtule kõik, mis nad vajaliseks peavad. Kulugu nendeks selgitusteks poolele koguni mitu tundi, ta peab selle aja saama.

Pärast põhikõnet on igal poolel õigus „repliigi“, nagu seda nimetab seadus: „repliigi“ all mõistetakse prokuröri vastust kaitsja kõnele ja kaitsja vaiet prokuröri vastusele. Seaduses on selle kohta öeldud järgmist: „Pärast vaidluste lõppu võivad pooled veel kord vahetada repliike. Viimase kõne õigus kuulub alati kaitsjale või kaitsja puudumisel kohtualusele.“

Nii oma põhikõnes kui ka repliikides võivad pooled kasutada ainult neid materjale, mis on asjas või mis on kohtu poolt asja juurde võetud. Poolte vaidluste materjaliks ei või olla mingid uued asjaolud, mida ei olnud kohtulikult uurimisel, mingid uued dokumendid, mida õigeaegselt asja juurde ei võetud.

Asja materjale analüüsides peavad pooled esitama ka juriidilised kaalutlused kuriteo kvalifikatsiooni ja karistuse määra kohta, mida nende arvates kohtualuse kohta tuleks rakendada.

Prokurör, esinedes kriminaalasjas riigivõimu esindajana, on õigustatud loobuma süüdistusest, kui

asjaolud viivad teda veendele, et kohtualune on süütu. Kuid süüdistamisest loobudes peab prokurör oma loobumist motiveerima, et kohtule ja kuulajaile oleks selge, mis motiividel ta süüdistamisest loobub. See süüdistusest loobumine ei vabasta kohut asjaarutamise jätkamisest ja otsuse tegemisest.

Kaitsjal ei ole õigust kaitsest loobuda. Ta ei või loobuda paljalt sel põhjusel, et ta on veendumisele jõudnud, et kohtualune on süüdi. Koguni neil korradel, kui kohtualune ennast täiel määral süüdi tunnistas, ei või kaitsja loobuda talle pandud kohustustest. Ta peab näitama kohtule kõik need alused, mis annavad kohtualusele õiguse vastutulekule ja karistuse pehmendamisele. Teissugune olukord looks kohtualusele väga rasked tingimused ja võtaks temalt ära selle kalli õiguse, mis on talle antud Stalinliku Konstitutsiooniga, — õiguse kaitsele.

3. Eesistuja õigus peatada pooli vaidluste ajal. Me rääkisime juba, et poolte kõnede kohta ei ole kodukorda, nende kõnede aeg ei ole piiratud. Kuid oleks ekslik sellest õigusest nii aru saada, nagu võiksid nad rääkida, mis neile äga meeldib, ja nagu puuduks kohtul õigus vaidlusi sellest küljest juhtida. Üldine reegel, et eesistuja kui protsessi peremees juhib tervet kohtuistungit, jääb jõusse ka poolte vaidluste ajal. Kui pool kaldub välja poole arutatavat asja, kui ta lubab endale haavavaid ja ebaviisakaid väljendusi eraisikute kohta, võimude kohta jne., siis on eesistuja kohustatud rääkijat peatama ja tema tähelepanu pöörama nende väljenduste lubamatusele.

Seda õigust tuleb aga väga ettevaatlikult kasutada, et ei kujuneks muljet, nagu võtaks kohus poo-

lelt võimaluse väljendada asja kohta kõiki oma väiteid. Märkus ise, mille eesistuja leiab tarvilikuks teha rääkijale, ei tohi olla poolele haavav ega muutuda vaidlusteks. Eesistuja peatab kõnelejat rahulikult ja viisakalt, juhib kõneleja tähelepanu tema ebaõigele käitumisele ja paneb talle ette edaspidi sääraseid väljendeid mitte korrata. Eesistuja on ühtviisi õigustatud peatama nii prokuröri kui kaitsjat.

Pärast kaitsja või kohtualuse viimast kõnet, kui kaitsjat ei ole, kuulutab eesistuja poolte vaidlused lõppenuks ning kohus läheb üle protsessi järgmisele faasile — kohtualuse viimase sõna ärakuulamisele.

4. Kohtualuse viimane sõna. (VNFSV KrPK § 309.)

Pärast poolte vaidlusi annab eesistuja viimase sõna kohtualusele. Viimane sõna antakse kohtualusele ka sel korral, kui ta kaitsja puudumisel ise pidas oma kaitsekõne. Viimast sõna ei või ajaliselt piirata, kohtualune võib rääkida, niipalju kui ta peab tarvilikuks. Sellest ei tohi aga järeldada, et kohtualust ei saa peatada, kui ta endale lubab pidada kontrrevolutsioonilisi kõnesid ja üldse tarvitab väljendeid, mis solvavad kohut või üldse ameti- ja eraisikuid. Kohtualuse viimase sõna ajal ei esitata talle mingeid küsimusi, puudutagu ta isegi niisuguseid asjaolusid, mis said kohtule teatavaks esimest korda. Sel korral võib kohus pärast viimase sõna lõppu kohtulikku uurimist uuendada ja kohtualuse ning tunnistajate küsitlemisega selle uue asjaolu välja selgitada, millest kohtualune oma viimases sõnas teatas.

Kohtuliku uurimise uuendamine toimub järgmiselt. Kohus koostab määruse, milles põhistatakse kohtuliku uurimise uuendamise tarvidust. Pärast selle määruse kuulutamist selgitab kohus välja asjaolu, mille tõttu kohtulik uurimine tuli uuendada. Pooled võivad esitada küsimusi, võivad osa võtta uue asjaolu selgitamisest ning teha märkusi uuritava fakti ühe või teise momendi kohta. Pärast asjas uute asjaolude väljaselgitamist kuulutab kohus uurimise jälle lõppenuks, poolte vaidlused avatakse uuesti ja kohtualusele antakse veel kord viimane sõna.

Pärast kohtualuse viimast sõna teatab eesistuja, et kohus lahkub nõupidamisetuppa otsuse tegemiseks; kohtuistung aga katkestatakse.

Et tavaliselt kohtualune, kannatanu või ühe või teise sugulased jäävad otsuse kuulutamist ootama ja et vaja on, et kuulutamisel viibiksid prokurör ja kaitsja, siis on otstarbekas, et kohus nõupidamisetuppa lahkudes teataks, kui pika aja pärast umbes on loota otsuse kuulutamist.

Sellega katkestatakse kohtuistung ja uuendatakse siis, kui kohus pärast otsuse tegemist tuleb otsuse kuulutamiseks tagasi kohtuistungile.

5. Kohtuotsuse kuulamine. (VNFSV KrPK § 339—340.)

Kohtuotsuse kuulamine on viimaseks toimeks ja sellega lõpeb kriminaalasja kohtulik arutamine.

See on protsessi vastutav moment ja seepärast tuleb ta korraldada küllaldaselt määral pidulikult ja peab kandma valjult asjalikku iseloomu.

Kõik kohtusaalis viibivad isikud, kaasa arvatud ka kohtukoosseis, kuulavad otsust seistes. Eesistuja loeb kohtuotsuse ette selgelt, kõvasti, nii et iga sõna oleks juuresolijaile kuulda. Ka sel korral, kui asja arutati kinniste uste taga, kuulutatakse otsus avalikult. Pärast otsuse kuulutamist peab eesistuja oma sõnadega edasi andma kohtualusele otsuse resolutiivosa; seejuures vabastatakse õigeksmõistetud kohtualused, kes viibisid vahi all, viivitamatult, ja nad lahkuvad süüpingist. Süüdimõistetuile selgitab eesistuja nende edasikaebamise õigust, selle tähtaega ja korda.

Kui kohtualuste kohta, kes viibivad vabaduses, on otsustatud valida tõkkeabinõuna vahistamine, siis teostatakse see siinsamas ja viivitamatult.

Sellega loetakse kohtuistung antud asjas lõppe nuks ja eesistuja kuulutab istungi suletuks.

V peatükk.

KOHTUISTUNGI PROTOKOLL. (VNFSV KrPK § 399, 77—81.)

1. Kohtuistungi protokollil tähtsus.

Iga kohtuotsuse peale kriminaalasjus, välja arvatud otsuste peale, mida teevad liiduvabariigi ja NSV Ülemkohtud, võib kohtualune esitada edasikaebuse ja prokurör protesti. Selleks, et teine aste, kes arutab edasikaebust või protesti, saaks kontrollida kaebuse või protesti õigsust ja lahendada küsimust, kas kaevatud otsus tühistada või jõusse jätta, peab selle

kohtuastme käsutuses olema mitte üksi kohtuotsus, vaid ka dokument, mis sisaldaks täieliku ülevaate kõigest sellest, mis toimus kohtuistungil antud asjas. Sääraseks dokumendiks on kohtuistungil protokoll.

Protokollil on suur tähtsus, sest ta kirjeldab ja tõendab asjaolusid ja fakte, mis kohtuistungil aset leidsid. Kehtib kindlaks kujunenud reegel, mille põhjal kohtus aset leidnud faktiks loetakse ainult seda fakti, mis on fikseeritud kohtuistungil protokollis. Kui näiteks protokollis ei ole märget, et kohtualusele on antud viimane sõna, siis olgugi, et kohtualusele tõeliselt oli viimane sõna antud, arvestab teine aste ainult protokollil ja leiab eesistuja tegevuses jämedat kohtualuse õiguste rikkumist. Tunnistajate öeldistest kohtus saab teine aste andmeid ainult protokollist, sest protokoll on ainsaks allikaks, mille põhjal on võimalik tutvuda nende öeldistega.

Samal määral saab teine aste tutvuda poolte taotlustega ja kohtu sel puhul tehtud määrustega ainult istungi protokollil põhjal.

Ühe sõnaga, kohtuistungil protokoll peab olema täielik aruanne selle kohta, mis kohtuistungil aset leidis. Mida täielikum on protokoll, mida õigemalt ta peegeldab kohtuistungil käiku, poolte ja kohtu tegevust, seda kergem on teise astme kohtul õigemalt suhtuda kaebustesse ja protestidesse.

Seadus omistab kohtuistungil protokollile erakordse tähtsuse ja fikseerib koguni reegli, et kohtuistungil sekretär kuulub taandamisele, kui pooltel on alust arvata, et sekretäri huvi asja tulemuse kohta segab teda protokollis õieti ja erapooletult kirjeldamast kohtuistungil käiku ja toiminguid, mis kohtus

aset leidsid. Seepärast peab kohus pöörama erilist tähelepanu kohtuistungi protokollile õigele koostamisele. Peab meeles pidama, et õige otsus võib kuuluda tühistamisele, kui kohtuistungi protokoll selles asjas on puudulik ja lünklik.

2. Mida peab sisaldama kohtuistungi protokoll?

Sellele küsimusele leiame vastuse KrPK-s ja reas VNFSV ja NSVL Ülemkohtu määrustes. Üldiselt võib neid juhiseid kokku võtta järgmiselt:

Tavaliselt on kombeks kirjutada kohtuprotokoll enne valmis trükitud plankidele. See ei ole õige ja see praktika tuleb kaotada. Põhjus on arusaadav. Neis plankides on juba ette märgitud (tavaliselt trükitult) need toimingud, mida kohus peab tegema. Näiteks kohtukoosseisu teatavakstegemine, kohtualusele tema õiguste äraseletamine jne. Kas need toimingud tõesti aset leidsid või mitte, kuid protokoll on nad juba kantud, teiselt astmelt on võetud võimalus neid sissekandeid kontrollida.

Eriti raskeks muutub ses suhtes kohtualuse seisund, kellelt näit. võeti ära mõni tema õigustest, sest kui ta selle peale kaebab, siis räägib tema vastu protokoll, kuid see ei peegelda faktilist asjade seisundit, sest sissekanne protokollile oli tehtud juba enne kohtuistungil avamist. Seepärast tuleb kohtuistungil protokoll koostada algusest lõpuni vahenditult kohtuistungil. Sekretär peab algama protokollile koostamist puhtal paberilehel ja üles märkima ainult selle, mis leidis aset antud kohtuistungil.

Iga kohtuistungi protokollis vajalikeks osadeks on järgmised sissekanded:

1) Asja arutamise koht (linna või küla nimetus), arutamise alguse ja lõpetamise aeg (aasta, kuu, kuupäev), kohtukoosseis (eesistuja ja rahvakaasistujate perekonnanimed), sekretäri, süüdistaja, kaitsja, tsiviilhageja nimed. Kui asjas esineb mitu kaitsjat, siis tuleb protokollis märkida, keda kohtualustest kaitseb keegi kaitsja.

2) Täpsed märkmed selle kohta, kes asjast osavõtjaist on kohtuistungile kutsutud, kes kutsutuist ilmus ja kes ei ilmunud ning mitteilumuse põhjused, niipalju kui need on kohtule teada, viidates dokumentidele, mis neid põhjusi selgitavad.

3) Andmed kohtualuse kohta ja nimelt: kas on ta kohtuistungis avamise momendil vabaduses või toodi ta kohtusse vahi all. Kui kohtualune on vahi all, siis kohuslikult näidata eelvahistuse kestus.

4) Poolte taotluste üksikasjaline sissekanne ja nende taotluste puhul kohtu poolt tehtud määrused.

5) Eesistuja selgitus kohtualustele, et neil on õigus anda seletust pärast kohtu iga toimingut, esitada taandusi, esitada küsimusi tunnistajaile ja ekspertidele, samuti, et neil on õigus edasi kaevata ja edasikaebamise tähtjad.

6) Kohtualuste ja tunnistajate seletused ning ekspertide vastused, kusjuures neid seletusi tuleb kirjeldada üksikasjaliselt ja nii, et protokollis sissekanded peegeldaksid tõeliselt nende seletusi kohtulik uurimisel. Öeldiste ülesmärkimine on protokollis olulisemaid osi ja protokollis koostaja sekretär peab neile pöörama erilist tähelepanu. Siin nõutakse piinlikku täpsust ja iga üleskirjutatava sõna tõ-

sist järelekaalumist. Mõnikord võib juhtuda näiteks nõnda: eesistuja küsimusele, kas kohtualune tunnistab ennast süüdi, vastab see jaatavalt, sekretär fikseerib selle protokollis, kohtualuse edaspidistest seletustest selgub aga, et ta tunnistab ennast süüdi teises asjas kui see, milles teda süüdistatakse. — Teda süüdistatakse raiskamises, kuid tema tunnistab ennast süüdi hooletus suhtumises. — On selge, et protokollis sissekanne: „kohtualune tunnistab ennast süüdi“ on antud olukorras täiesti ebaõige ega vasta sellele, mida kohtualune tõepoolest ütles. Sellest näitest selgub, kui suur tähtsus on mitte üksnes kohtualuse, vaid ka kõigi asjas küsiteldavate isikute seletuste täpsel märkimisel. Õige seletuste märkimine saavutatakse siis, kui sekretär tähelepanelikult seletuste tungides, selle mõttest aru saades selle protokollis kannab. Vastasel korral on sissekanne segane — sekretär püüab küsiteldava üksikuid sõnu, ja tungimata nende sisusse, kannab nad protokollis, ilma et oleks mingit sidet sama küsiteldava teiste seletustega.

7) Üksikasjaline tsiviilhageja nõudmiste loetelu: peab olema märgitud, missuguse kohtualuse vastu on esitatud tsiviilhagi ja millise summa peale. Kui hageja ei saanud summat kindlaks määrata, siis tuleb ka see asjaolu protokollis ära märkida.

8) Poolte vaidluste sisu kirjeldus. Tervet kõnede sisu ei ole vaja edasi anda, kuid kohuslikult on vaja protokollis märkida need lõpptulemused, millele pooled jõudsid (süüdimõistmine, õigeksmõistmine, karistuse määr, tsiviilhagi suurus). Kui pooled taotleavad kanda protokollis väljavõtteid teise poole kõnede, siis tuleb see taotlus rahuldada.

9) Kohtuistungis tehtud määruste äramär-

kimine. Vaatamata sellele, kas määrus tehakse nõupidamistoas või kohtuistungil, tuleb ta protokollile kanda. Erilist tähelepanu tuleb pöörata kohuistungil suuliselt tehtud määrustele. Need tulevad sisse kanda võimalikult sõna-sõnalt, et anda täpset ettekujutust sellest, milles seisab kohtu poolt tehtud määruse sisu.

Peale märgitud elementide tuleb protokollile kanda kõik see, mille sissekandmist protokollile pooled taotlesid. Kõik sissekanded kohtu tegevuse kohta peavad järgnema selles järjekorras, milles nad kohtuistungil aset leidsid, sest ainult sel korral on protokoll täielik ja õige aruanne sellest, mis kohtuistungil tõeliselt toimus, s. t. selleks dokumendiks, mis annab teise astme kohtule võimaluse õieti lahendada küsimust: kas tuleb otsus tühistada või jõusse jätta.

3. Protokollile koostamise tähtaeg.

Teiseks, mitte vähem oluliseks küsimuseks protokollile suhtes on selle koostamise tähtaeg. Oluliseks kehtivate KrPK-de lüngaks on protokollile valmistamiseks täpselt määratud tähtaja puudumine. Sellest on tuletatud täiesti ebaõige praktika, mille on sisse seadnud mõned kohtud. Sageli möödub viis-kuus, mõnikord ka rohkem päevi, kuni protokoll lõplikult valmib ja eesistuja selle alla kirjutab. Peab tunnustama vankumatuks reegliks, et kohtuistungile protokoll tuleb valmistada kohe pärast arutatud asja lõppu ja et eesistuja sellele kohe peab alla kirjutama.

4. Märkused protokollis peale.

Kolme päeva kestel pärast protokollis koostamist ja allakirjutamist võivad pooled, kes kohtuistungist osa võtsid, anda omi märkusi protokollis peale, viidates selle ebaõigsusele või ebatäielikkusele.

Märkused protokollis peale vaatab läbi see kohtunik, kes oli asjas eesistujaks. Kui kohtunik märkused tõele vastavaiks tunnistab, siis kinnitab ta märkustega nõusolekut oma allkirjaga. Mittenõustumise korral antakse küsimuse lahendamise arutada ettevalmistavale (korraldavale) istungile, millest peab kohuslikult osa võtma kohtuistungis eesistuja ja vähemalt üks istungist osa võtnud kaasistuja. Misugune ka kohtu määrus poolte poolt tehtud märkuste kohta olekski, need märkused tuleb kohuslikult asja juurde võtta.

Säärane suhtumine protokollis peale tehtud märkustesse kindlustab selle korraliku koostamise ja tõstab protokollis kui ühe kohtuistungis tähtsama dokumendi tähtsust.

**Liiduvabariikide kriminaalprotsessi koodeksite kohtuistungi kohta käivate
paragraafide võrdlev tabel.**

VNFSV	Ukraina NSV	Valge-Vene NSV	Gruusia NSV	Azerbaidžani NSV	Uzbeki NSV	Armeenia NSV	Tadžiki NSV
19	20	19	19	19	99	19	13
41—49	38—47	41—49	40—48	38—46	83—85	41—49	75
55	53	55	54	52	88	55	76
77—81	75—79	77—81	77—81	77—81	20, 101, 102	77—80	79—80
233—246	232—234	233—240	233—235	244—249	91—98	216—225	68—73
251	—	251	238	—	251	228	—
262—278	243—258	262—278	262—278	259—275	105—112	239—255	85—86
279—301	259—263	279—301	279—301	276—298	113—118	256—278	88—89, 92—93
302—310	280—288	302—310	302—310	299—308	120, 123—126	279—288	94, 97—100
314	292	314	314	311	121	292	—
319	216	319	319	316	128	297	—
339	312	339	339	336	—	317	—
399	—	399	399	—	—	366	—

SISUKORD.

	Lk.
I peatükk. Kriminaalkohtu istungi poliitiline ja protsessuaalne tähtsus	3
II peatükk. Põhimõtted, millele on rajatud kohtuistung	7
1. Avalikkus	8
2. Suulisus ja vahenditus	10
3. Protsessi katkestamatus	12
4. Võistkondlikkus ja poolte üheõiguslus	14
5. Süüaluse kaitseõiguse tagamine	16
6. Süüaluse kohtus esinemise ja asja materjalidega oma emakeeles tutvumise tagamine	19
III peatükk. Kohtuistungi korrapärase toimumise kindlustamiseks vajalikud tingimused	21
1. Asja arutamisele määramine	21
2. Süüalusele süüdistuskokkuvõtte ära kirja kättemine	22
3. Poolte taotluste lahendamine	23
4. Kaitsja määramine	23
5. Poolte, nende esindajate, tunnistajate ja ekspertide kohtusse-kutsumise korraldus	24
IV peatükk. Kohtuistungi jaotus	27
1. Ettevalmistav staadium	28
2. Kohtulik uurimine	37
3. Poolte vaidlused	53
4. Kohtualuse viimane sõna	57
5. Kohtuotsuse kuulutamine	58

V peatükk. Kohtuistungi protokoll	59
1. Kohtuistungi protokollil tähtsus	59
2. Mida peab sisaldama kohtuistungi protokoll? ..	61
3. Protokollil koostamise tähtaeg	64
4. Märkused protokollil peale	65
Liiduvabariikide kriminaalprotsessikoodeksite kohtu- istungite kohta käivate paragraafide võrdlev tabel	66

Trükivigu:

On:

Peab olema:

Lk. 2, ülalt 1. rida
" " alt 3. "
" " " 4. "
" 59, " 6. "

Г. Я. Арсеньев

Б. Я. Арсеньев

"
Hind 1 rbl. 20 kop.
NSV

"
1 rbl. 80 kop.
NSVL

A-11726

**„RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTOJA
BIBLIOTEEGIS“ ILMUVAID TEOSEID:**

Tšeltsov: Kohtu alla andmine.

Koževnikov: Kriminaalasjade alluvus.

Lapte: Kuriteo koosseis ja kriminaalasjade kvalifikatsioon.

Koževnikov: Kohtuotsus kriminaalasjades.

„ Otsuste peale edasikaebamine ja protestimine
kriminaalasjades.

Menšagin: Kuriteod võimuorganite vastu.

Utevski: Kuriteost osavõtt.

Durmanov: Karistatuse aegumine ja kustumine.

Lapšina: Abort.

Abramov: Kohtuistung tsiviilasjades.

„ Kohtuotsused tsiviilasjades.

Reichel: Alimentide asjad.

Tšhikvadze: Huligaansus.

„ Võitlus spekulatsiooniga.

Kleinman: Kohtu otsuste ja määruste peale edasikaebamine
ja protestimine tsiviilasjus.

Jt. jt.

HIND 1 RBL. 80 KOP.